

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK HALK BİLİMİ ANABİLİM DALI

NEVŞEHİR VE YÖRESİNDE ÇEYİZ GELENEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
İrem ÇALIŞIR

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Tugba GÖNEL SÖNMEZ

Nevşehir
Nisan, 2024

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK HALK BİLİMİ ANABİLİM DALI

NEVŞEHİR VE YÖRESİNDE ÇEYİZ GELENEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
İrem ÇALIŞIR

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Tugba GÖNEL SÖNMEZ

Nevşehir
Nisan, 2024

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

İrem ÇALIŞIR

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“Nevşehir ve Yöresinde Çeyiz Geleneği” adlı Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacıbektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak yazılmıştır.

Tezi Hazırlayan

İrem ÇALIŞIR

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Tugba GÖNEL SÖNMEZ

Türk Halkbilimi Bölüm Başkanı

Doç. Dr. Recep TEK

KABUL VE ONAY SAYFASI

Dr. Öğr. Üyesi Tugba GÖNEL SÖNMEZ danışmanlığında İrem ÇALIŞIR tarafından hazırlanan “Nevşehir ve Yöresinde Çeyiz Geleneği” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halkbilimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

.../.../2024

JÜRİ

İMZA

Danışman: Tugba GÖNEL SÖNMEZ

.....

Üye

.....

Üye

.....

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun .../.../ 2024 tarih ve sayılı kararı onaylanmıştır.

.../.../ 2024

Doç. Dr. Hasan ÇETİNEL

Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Öncelikle bu çalışmanın konu seçiminde ve hazırlanmasında, beni teşvik edip yönlendiren, her aşamasında yol gösteren değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Tugba GÖNEL SÖNMEZ' e özellikle sabrı ve emekleri için sonsuz teşekkür ederim. Yüksek lisans öğrenimim boyunca akademik bilgisiyle rehber olan Türk Halkbilimi Bölüm Başkanı Prof. Dr. Adem ÖGER başta olmak üzere tüm bölüm hocalarıma, tez yazma sürecinde her anlamda yol gösteren Dr. Öğr. Üyesi Pelin ÖZMEN' e, yüksek lisansa başlamama ön ayak olan ve bu süreçte yardımlarını esirgemeyen çok kıymetli Duygu ALTUNTAŞ' a, birlikte mücadele ettiğimiz üç yıllık zorlu süreçte, bilgisini ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen Yeliz HAMURİŞCİ' ye, eğitim hayatım boyunca maddi manevi emeklerini hiçbir zaman eksik etmeyen, her zaman arkamda duran babam Ali Güven ÇALIŞIR' a, annem Gülay ÇALIŞIR' a, kardeşim Enes ÇALIŞIR' a ve en büyük motive kaynağım İnci taneme, tez yazım sürecinde ilgisini ve desteğini hep üzerimde hissettiğim yol arkadaşım Fatih KARA' ya, adını sayamadığım bu süreçte yanımda olup destek olan tüm sevdiklerime sonsuz teşekkürler.

İrem ÇALIŞIR
Nevşehir 2024

NEVŞEHİR VE YÖRESİNDE ÇEYİZ GELENEĞİ

İrem ÇALIŞIR

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Halkbilimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Ocak 2024

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi TUGBA GÖNEL SÖNMEZ

ÖZET

Hayatın geçiş dönemlerinden biri olan evlilik, kültürel değerlerin oluşumu ve aktarımı için oldukça önemlidir. Evlilik bağlamında çeyiz hazırlamanın özellikle yeni evlenecek genç kızlar için önemi büyüktür. Somut olmayan kültürel miras açısından oldukça zengin öğeler içeren çeyiz, hazırlanmasından erkek evine götürülüp teşhir edilmesine ve kullanımına kadar uzanan uzun ve ritüelleri olan bir süreçtir. Çalışmada halkbilimi açısından önemli bir unsur olan çeyizin Nevşehir’de nasıl hazırlandığı, geleneksel uygulamalardaki yeri ve önemi tespit edilerek sosyokültürel değişim bağlamında günümüzdeki durumu ele alınmıştır. Yazılı kaynaklardan ve saha araştırması sonucunda sözlü kaynak kişilerden elde edilen verilerden hareketle örneklem bölge olarak belirlenen Nevşehir’de çeyiz geleneğinin geçmişten bugüne değişimi ve dönüşümü ele alınıp değerlendirilmiştir. Bu kapsamda Nevşehir merkez, Acıgöl, Avanos, Derinkuyu, Gülşehir, Hacıbektaş, Kozaklı ve Ürgüp’te derleme yapılmış ve 66 kaynak kişi ile görüşülmüştür. Çalışmanın konu ve kapsamı dolayısıyla kaynak kişilerin çoğunluğunun kadınlardan oluşmasına dikkat edilmiştir. Çalışmanın giriş bölümü üç kısma ayrılmış olup birinci kısımda, çalışmanın örneklem bölgesi olan Nevşehir ve ilçelerinin tarihi, coğrafi ve demografik özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci kısımda çalışmanın amacı, kapsamı ve yöntemi açıklanmıştır. Üçüncü kısımda ise konuyla ilgili literatür taramasına yer verilmiştir. Birinci bölümde çeyizin tanımı ve tarihsel süreci ele alınmıştır. İkinci bölüm Nevşehir’de, çeyizin geleneksel bağlamının incelendiği bölümdür. Bu kapsamda hayatın geçiş dönemi uygulamalarında çeyizin yeri; pazarlık bozma, bohça götürme, çeyiz sandığı, çeyiz senedi ve çeyiz serme kavramları ele alınıp değerlendirilmiştir. Bu bölüm aynı zamanda çeyizin el sanatları ürünleri ve hazır ürünler olarak iki ayrı başlık altında incelendiği bölümdür. El sanatları başlığı altında işleme, dokuma ve örgüler yer almaktadır. Hazır ürünler kapsamında ise beyaz eşyalardan takılara kadar yer alan ürünler incelenmiştir. Çalışmanın amacının büyük bir kısmını oluşturan bu bölüm, Nevşehir’deki çeyizlik ürünlerin kapsamı ve özelliklerinin görselleri ile birlikte yer aldığı ve bu ürünlerin nasıl hazırlandığı ile ilgili bilgilerin yer aldığı bir bölümdür. Üçüncü bölüm ise sosyokültürel değişim bağlamında Nevşehir’de çeyiz geleneğinin ele alındığı bölümdür. Bu kapsamda geçmişten günümüze çeyiz geleneğinin değişmesine etki eden faktörler ele alınmış ve geleneğin çeyiz mağazaları, TV programları ve sosyal medyadaki yeri güncel örneklerle değerlendirilmiştir. Sonuç kısmında ise her bölümde elde edilen bulguların genel bir değerlendirmesi yapılmış, bu geleneğin Nevşehir örnekleminde hareketle toplumsal yaşamdaki yeri, önemi ve gündelik hayattaki kullanım alanları analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çeyiz geleneği, el sanatları, sosyokültürel değişim, Nevşehir.

DOWRY TRADITION IN NEVŞEHİR AND ITS REGION

Irem ÇALIŞIR

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Institute of Social Sciences,

Department of Turkish Folklore, Master's Degree, Non Theis Master, April

2024 Supervisor: Dr. Lecturer Member TUGBA GÖNEL SONMEZ

ABSTRACT

Marriage, one of the transition periods of life, is very important for the formation and transfer of cultural values. Preparing a dowry in the context of marriage is of great importance, especially for young girls who are about to get married. Dowry, which contains very rich elements in terms of intangible cultural heritage, is a long and ritualistic process that extends from its preparation to being taken to the man's house, displayed and used. In the study, how dowry, which is an important element in terms of folklore, was prepared in Nevşehir, its place and importance in traditional practices were determined and its current situation was discussed in the context of sociocultural change. Based on the data obtained from written sources and oral resource persons as a result of field research, the change and transformation of the dowry tradition from past to present in Nevşehir, which was determined as the sample region, was discussed and evaluated. In this context, a compilation was made in Nevşehir center, Acıgöl, Avanos, Derinkuyu, Gülşehir, Hacıbektaş, Kozaklı and Ürgüp and 66 resource persons were interviewed. Due to the subject and scope of the study, attention was paid to ensure that the majority of the resource persons were women. The introduction part of the study is divided into three parts, and in the first part, information is given about the historical, geographical and demographic characteristics of Nevşehir and its districts, which are the sample region of the study. In the second part, the purpose, scope and method of the study are explained. In the third part, a literature review on the subject is included. In the first chapter, the definition and historical process of dowry is discussed. The second part examines the traditional context of dowry in Nevşehir. In this context, the place of dowry in the transition period of life practices; The concepts of bargain breaking, taking a bundle, dowry chest, dowry bill and dowry laying are discussed and evaluated. This section is also the section where dowry is examined under two separate headings: handicraft products and ready-made products. Embroidery, weaving and knitting are included under the title of handicrafts. Within the scope of ready-made products, products ranging from white goods to jewelry were examined. This section, which constitutes a large part of the purpose of the study, includes visuals of the scope and features of dowry products in Nevşehir and information about how these products are prepared. The third part is the section where the dowry tradition in Nevşehir is discussed in the context of sociocultural change. In this context, the factors affecting the change in the dowry tradition from past to present were discussed and the place of the tradition in dowry stores, TV programs and social media was evaluated with current examples. In the conclusion, a general evaluation of the findings obtained in each section was made, and the place and importance of this tradition in social life and its usage areas in daily life were analyzed based on the Nevşehir sample.

Keywords: Dowry tradition, handicrafts, sociocultural change, Nevşehir.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	ii
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY SAYFASI	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM TÜRK KÜLTÜRÜNDE ÇEYİZ GELENEĞİ

1.1. Çeyizin Tanımı.....	9
1.2. Çeyizin Tarihsel Gelişimi	10
1.2.1. İslamiyet Öncesi Dönemde Çeyiz.....	11
1.2.2. İslamiyet Sonrası Dönemde Çeyiz.....	14

İKİNCİ BÖLÜM NEVŞEHİR HALK KÜLTÜRÜNDE ÇEYİZ İLE İLGİLİ TERİM ve KAVRAMLAR

2.1. Nevşehir Halk Kültüründe Çeyiz ile İlgili Terim ve Kavramlar.....	18
2.1.1. Pazarlık Bozma	18
2.1.2. Bohça Götürme	19
2.1.3. Çeyiz Sandığı	22
2.1.4. Çeyiz Senedi.....	25
2.1.5. Çeyiz Serme	26
2.2. Nevşehir Sözlü Kültür Ürünlerinde Çeyiz	27
2.3. Nevşehir Çeyizlerinde Bulunan El Sanatı Ürünleri	30
2.3.1. İşlemeler.....	31

2.3.2. Dokuma.....	37
2.3.3. Örgü	39
2.3.3.1. Dantel.....	39
2.3.3.2. Oya.....	43
2.3.3.3. Örücülük.....	49
2.4. Çeyizlerde Bulunan Hazır Ürünler.....	60
2.4.1. Beyaz Eşyalar.....	60
2.4.2. Tekstil Ürünleri	61
2.4.3. Mutfak Eşyaları.....	64
2.4.4. Mobilyalar	72
2.4.5. Takı ve Tasarım Ürünleri	74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NEVŞEHİR’DE SOSYO-KÜLTÜREL DEĞİŞİM

BAĞLAMINDA ÇEYİZ GELENEĞİ

3.1. Çeyiz Mağazaları	78
3.2. Sosyal Medyada Çeyiz.....	79
3.3. TV Programlarında Çeyiz	83
3.4. Çeyizlik Ürünlerin Dönüştürülmesi	85
SONUÇ.....	90
KAYNAKÇA	95
ÖZGEÇMİŞ	

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1. Nevşehir Haritası (URL1)	1
Fotoğraf 2. 1. Bohça Götürme (KK6)	20
Fotoğraf 2. 2. Bohça Sandığı (URL2)	21
Fotoğraf 2. 3. Çeyiz Sandığı (KK16)	22
Fotoğraf 2. 4. Çeyiz Sandığı (KK2)	23
Fotoğraf 2. 5. Çeyiz Sandığı (KK3)	23
Fotoğraf 2. 6. Çeyiz Sandığı (KK5)	24
Fotoğraf 2. 7. Çeyiz Sandığı (KK4)	24
Fotoğraf 2. 8. Çeyiz Kolisi (URL3)	25
Fotoğraf 2. 9. Çeyiz Senedi (URL4)	25
Fotoğraf 2. 10. Çeyiz Serme (KK2)	26
Fotoğraf 2. 11. Çeyiz Serme (KK3)	27
Fotoğraf 2. 12. Karyola Eteği (KK7)	32
Fotoğraf 2. 13. Karyola Eteği - Bahar Dalı Motifi (KK7)	33
Fotoğraf 2. 14. Karyola Eteği (KK2)	33
Fotoğraf 2. 15. İşleme Seccade (KK8)	34
Fotoğraf 2. 16. Seccade Seti (KK34)	34
Fotoğraf 2. 17. İşleme Havlu (KK15)	35
Fotoğraf 2. 18. İşleme Mutfak Havlusu (KK36)	35
Fotoğraf 2. 19. Bohça (KK8)	35
Fotoğraf 2. 20. İşleme Bohça (KK15)	36
Fotoğraf 2. 21. Salon Takımı Balkabağı Motifi (KK34)	36
Fotoğraf 2. 22. Runner Takımı Menekşe Motifi (KK34)	36
Fotoğraf 2. 23. Sunum Peçetesi (KK35)	37
Fotoğraf 2. 24. Dokuma Kilim (KK1)	38
Fotoğraf 2. 25. Dokuma Kilim (KK5)	38
Fotoğraf 2. 26. Dokuma Halı (KK5)	38
Fotoğraf 2. 27. Tığ Danteli Salon Takımı (KK3)	41
Fotoğraf 2. 28. Tığ Danteli Mutfak Takımı (KK3)	41
Fotoğraf 2. 29. Tepsi Örtüleri (KK9)	41
Fotoğraf 2. 30. Fiskos Örtüsü (KK9)	42
Fotoğraf 2. 31. Tığ Dantel- Kanser Motifi (KK8)	42

Fotoğraf 2. 32.	Tıg Dantel- Çiçek Motifi (KK8)	42
Fotoğraf 2. 33.	İğne Oyası Danteli (KK9)	43
Fotoğraf 2. 34.	Tıg Oyası (KK15)	44
Fotoğraf 2. 35.	Tıg Oyası (KK3)	44
Fotoğraf 2. 36.	Serum Oyası (KK21)	44
Fotoğraf 2. 37.	Gül Oyası (KK30)	45
Fotoğraf 2. 38.	Fıstık Oyası (KK30)	45
Fotoğraf 2. 39.	İğne Oyalı Yemeniler (KK2)	46
Fotoğraf 2. 40.	İğne Oyalı Yemeniler (KK15)	46
Fotoğraf 2. 41.	Boncuklu İğne Oyası (KK48)	46
Fotoğraf 2. 42.	Mekik Oyalı Yemeniler (KK15)	47
Fotoğraf 2. 43.	Mekik Oyası- Keloğlan Modeli (KK53)	47
Fotoğraf 2. 44.	Boncuk Oyalı Yemeniler (KK15)	48
Fotoğraf 2. 45.	Boncuk Oyalı Yemeniler (KK3)	48
Fotoğraf 2. 46.	Gözyaşı Modeli (KK57)	48
Fotoğraf 2. 47.	Zikzak Modeli (KK57)	49
Fotoğraf 2. 48.	Örgü Yelek (KK3)	50
Fotoğraf 2. 49.	Bebek Yeleği (KK15)	50
Fotoğraf 2. 50.	Bebek Battaniyesi (KK15)	51
Fotoğraf 2. 51.	Bebek Çeyizi (KK34)	51
Fotoğraf 2. 52.	Yün Çorap (KK7)	52
Fotoğraf 2. 53.	Yün Çorap (KK15)	52
Fotoğraf 2. 54.	Patik (KK2)	53
Fotoğraf 2. 55.	Patik (KK3)	53
Fotoğraf 2. 56.	Diz Örtüsü (KK7)	54
Fotoğraf 2. 57.	Lif (KK2)	54
Fotoğraf 2. 58.	Lif (KK15)	55
Fotoğraf 2. 59.	Lizöz (KK16)	55
Fotoğraf 2. 60.	Lizöz (KK5)	56
Fotoğraf 2. 61.	Şal (KK15)	56
Fotoğraf 2. 62.	Havlu Kenarı (KK3)	57
Fotoğraf 2. 63.	Havlu Kenarı (KK15)	57
Fotoğraf 2. 64.	El Bezi (KK16)	58

Fotoğraf 2. 65. El Bezi (KK3)	58
Fotoğraf 2. 66. Tespihlik (KK9)	59
Fotoğraf 2. 67. Tespihlik (KK15)	59
Fotoğraf 2. 68. Gırgır Örtüsü (KK35)	59
Fotoğraf 2. 69. Peçetelik (KK3)	60
Fotoğraf 2. 70. Buzdolabı (KK12)	61
Fotoğraf 2. 71. Çamaşır Makinesi (KK12)	61
Fotoğraf 2. 72. Hazır Dantel (KK13)	62
Fotoğraf 2. 73. Hazır Dantel (KK3)	62
Fotoğraf 2. 74. Yün Yorgan (KK17)	63
Fotoğraf 2. 75. Elyaf Yorgan (KK13)	63
Fotoğraf 2. 76. Döşek (KK17)	64
Fotoğraf 2. 77. Bir Yastık (KK17)	64
Fotoğraf 2. 78. Kalbur (KK4)	65
Fotoğraf 2. 79. Kahvaltı Takımı (KK13)	66
Fotoğraf 2. 80. Kahvaltı takımı (KK12)	66
Fotoğraf 2. 81. Bardak Takımı (KK13)	66
Fotoğraf 2. 82. Bardak Takımı (KK13)	67
Fotoğraf 2. 83. Granit Tava Seti (KK12)	67
Fotoğraf 2. 84. Çelik Tencere Seti (KK13)	67
Fotoğraf 2. 85. Granit Tencere Seti (KK13)	68
Fotoğraf 2. 86. Bakır Tencere Seti (KK13)	68
Fotoğraf 2. 87. Porselen Yemek Takımı (KK13)	68
Fotoğraf 2. 88. Porselen Yemek Takımı (KK13)	69
Fotoğraf 2. 89. Çaydanlık- Çaycı- Kahve Makinesi (KK12)	69
Fotoğraf 2. 90. Çay Bardağı Takımı (KK60)	69
Fotoğraf 2. 91. Baharatlık (KK13)	70
Fotoğraf 2. 92. Baharatlık (KK18)	70
Fotoğraf 2. 93. Borcam (KK60)	70
Fotoğraf 2. 94. Ankastre Set (KK12)	70
Fotoğraf 2. 95. Robot (KK13)	71
Fotoğraf 2. 96. Tost Makinesi (KK13)	71
Fotoğraf 2. 97. Çatal - Kaşık Seti (KK12)	71

Fotoğraf 2. 98. Çatal - Kaşık Seti (KK18)	72
Fotoğraf 2. 99. Elektrik Süpürgesi (KK18).....	72
Fotoğraf 2. 100. Oturma Odası Takımı (KK12)	73
Fotoğraf 2. 101. Salon Takımı (KK13).....	73
Fotoğraf 2. 102. Salon Takımı (KK18).....	73
Fotoğraf 2. 103. Yemek Masası (KK13).....	74
Fotoğraf 2. 104. Alyans (KK19)	74
Fotoğraf 2. 105. Baget Yüzük (KK60)	75
Fotoğraf 2. 106. Bilezik (KK19).....	75
Fotoğraf 2. 107. Gremse Kolye (KK20)	75
Fotoğraf 2. 108. Kolye (KK20).....	76
Fotoğraf 2. 109. Küpe (KK19).....	76
Fotoğraf 2. 110. Bileklik (KK60).....	76
Fotoğraf 2. 111. Bileklik (KK19).....	77
Fotoğraf 3. 1. Çeyiz Mağazası (KK66).....	79
Fotoğraf 3. 2. Facebook Çeyiz Sayfası (URL5).....	80
Fotoğraf 3. 3. İnstagram Çeyiz Sayfaları (URL6)	81
Fotoğraf 3. 4. İnstagram Çeyiz Sayfası (URL7)	81
Fotoğraf 3. 5. Pinterest Çeyiz Sayfası (URL8)	82
Fotoğraf 3. 6. Çeyizify Uygulaması (URL9)	82
Fotoğraf 3. 7. Çeyiz Listem Uygulaması (URL10)	83
Fotoğraf 3. 8. Gelin Evi Programı-Nevşehir (URL11)	84
Fotoğraf 3. 9. Gelin Evi Programı- Nevşehir (URL12)	84
Fotoğraf 3. 10. Dantelin Runnere Dönüşümü (KK35).....	86
Fotoğraf 3. 11. Dantelin Runnere Dönüşümü (KK35).....	87
Fotoğraf 3. 12. İşlemenin Abajura Dönüşümü (KK35)	87
Fotoğraf 3. 13. Kalbur (KK4)	88
Fotoğraf 3. 14. Kalbur Süsü (KK47).....	88
Fotoğraf 3. 15. Kalbur Süsü (KK34).....	88

GİRİŞ

Araştırma sahası olan Nevşehir ilinin tarihi M.Ö.7000 yıllarına kadar uzanmaktadır. Nevşehir “Güzel Atlar Ülkesi” anlamına gelen (Farsça Katpatuka) Kapadokya Bölgesinin merkezinde yer almaktadır. Bölgeye sırası ile Hititler, Frigler, Asurlular, Persler, Romalılar, Selçuklular ve Osmanlılar egemen olmuşlardır. Kapadokya Bölgesi M.S. 3. yüzyıldan itibaren Hristiyanlığın önemli merkezlerinden biri olmuştur. 11 ve 12. yüzyıllarda Selçukluların ellerine geçmiştir. 1071 Malazgirt Zaferi’nden sonra bölgede Türk köyleri kurulmaya başlayınca şehre Muşkara ismi verilmiştir. İlin adı 1725 yılında Nevşehir olarak değiştirilmiştir. Nevşehirli Sadrazam Damat İbrahim Paşa zamanında büyük bayındırlık hareketine girişilmiş; imaretler, camiler medreseler ve çeşmeler yapılmıştır. Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte Nevşehir; Niğde iline bağlı kaza, 20 Temmuz 1954 tarihinde 6429 sayılı Kanun ile il statüsüne kavuşmuştur (Bilge, 1966:36; Gül, 2014: 158-159).

Nevşehir, yedi ilçeden oluşmakta olup ilçelerin tarihi, coğrafi ve demografik özellikleri şu şekildedir:

Fotoğraf 1. Nevşehir Haritası (URL1)

Acıgöl İlçesi: Acıgöl, 1870 yılında Kırşehir sancağına, 1902 yılında Ankara iline bağlanarak sancaklardan biri olmuş; Acıgöl'ün bağlı bulunduğu Nevşehir 6429 sayılı kanunla ve TBMM kararıyla il hâline getirilmiştir. 4 Temmuz 1987' de ilçe olmuştur. İlçenin kasabaları: İnallı, Karapınar, Kurugöl ve Tatların'dır. İlçenin köyleri: Ağılı, Bağlıca, Çullar, Karacaören, Kozluca, Tepeköy, Topaç ve Yuvaadır. İlçenin mahalleleri: Bahçeli, Cumhuriyet, Çayırılı ve Yukarı mahalleleridir. Acıgöl ilçesi, bağlı olduğu Nevşehir ilinin batısında, idari sınırlar olarak doğusunda Nevşehir, batısında Aksaray bulunan bir ilçedir. İlçe nüfusu 2019 sayımlarına göre 19.561'dir (Öner, 2018: 3).

Avanos İlçesi: Avanos ilçesi Cumhuriyet'ten önce kurulmuş olup, 07 Temmuz 1954 tarih ve 8748 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 30.06.1954 tarihli ve 6429 sayılı Kanunla Nevşehir iline bağlanmıştır. 1045 km² alana sahiptir. Kızılırmak kenarında yer alır. İl merkezine uzaklığı 20 km'dir. İlçenin merkez nüfusu 13.250 olup ilin ikinci büyük ilçesidir. Köylerinin toplam nüfusu 10.694'tür. Beldelerin toplam nüfusu ise 10.071'dir. İlçeye; Akarca, Çalış, Kalaba, ve Özkonak olmak üzere 4 belde bağlı bulunmaktadır (Kılıç, 2016: 14-16).

Derinkuyu İlçesi: Derinkuyu ilçesi, 27 Haziran 1957 tarih ve 9644 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan ve 01 Nisan 1960 tarihinde yürürlüğe giren kanun ile ilçe olmuştur. Derinkuyu ilçesi; güney ve güneydoğuda Niğde İli, kuzeydoğuda Ürgüp ilçesi, güneyde Nevşehir Merkez, kuzeybatıda ise Acıgöl ilçeleriyle çevrilmiş olup 445 km² alana sahiptir. Nevşehir merkeze 29 km mesafededir. İlçenin merkez nüfusu 10.731'dir. Köylerinin toplam nüfusu 7.133 olan ilçenin beldelerinin toplam nüfusu ise 3.561' tür. İlçeye; Yazıhöyük adlı bir belde bağlı bulunmaktadır (Aytekin, 2006: 1982).

Gülşehir İlçesi: Eski adı Arapsun olan Gülşehir, Kızılırmak kenarında yer almaktadır. 1954 yılında Nevşehir iline ilçe olarak bağlanmıştır. İlçenin yüzölçümü 931 kilometre kare olup rakımı ise 885'tir. İlçeye bağlı 32 köy bulunmaktadır. Gülşehir, turizm açısından büyük öneme sahiptir. Tarihi Karavezir Kütüphanesi, Kurşunlu Camii, St. Jean Kilisesi, Açıkсарay Müzesi ilçenin önemli turizm

alanlarındandır. Gülşehir, Nevşehir'e 18 km uzaklıkta olup nüfusu 12.300'dür (Açıkgöz, 2007: 41).

Hacıbektaş İlçesi: Hacıbektaş ilçesi 18 Haziran 1947 tarih ve 6635 sayılı Resme Gazete'de yayımlanan ve 01 Ocak 1948 tarihinde yürürlüğe giren kanun ile ilçe olmuştur. İl merkezine 45 km mesafede yer alır. İlçe merkez nüfusu 5.078, köylerinin toplam nüfusu 10.503'tür (Çimenli, 2010: 24).

Ürgüp İlçesi: 38°24'-38°45' kuzey enlemleri ve 34°47'-35°08' doğu boylamları arasında olan Ürgüp, İç Anadolu Bölgesi'nde Orta Kızılırmak Havzası'nın en güney ucunda yer alır. İlçe 574 km² yüz ölçümündedir. Doğusunda Kayseri merkez İncesu ilçesi, batısında Nevşehir il merkezi, kuzeyinde Nevşehir Avanos ilçesi ve güneybatısında Nevşehir ili Derinkuyu ilçesi, güneyinde Kayseri ili Yeşilhisar ilçesi ile sınırları vardır. Engebeli bir arazide kurulan Ürgüp Nevşehir'in 20 km doğusundadır. Ürgüp'ün jeolojik yapısı, Kapadokya bölgesinin jeolojik yapısı iç ve volkanik akışın değerlendirilmesiyle farklı biçimlerde oyulan kayalar doğa harikasına dönüşmüştür. Doğal olayların yanı sıra Bizans Dönemi'nde Putperestlik karşıtı hareketin yaygınlaşması Hristiyanlığın başladığı dönemde bölgeye sığınan Hristiyanlar yumuşak kayaları oyup, şekil vererek içlerinde yaşamışlardır. Ürgüp ve çevresinde yapı malzemesi olarak kullanılan tuf çok yumuşak ve açık renkte olup sarı; Avanos taşına göre kırılğan ve dayanıksızdır. Farklı formlarda; konik, pramidal, silindirik ve kule biçimli peribacaları da mimariyi etkilemiş ve bu kayaların tüften oyulmasının kolaylığı bölgenin kaya mimarisini geliştirmiştir (Tavlaşoğlu, 2017: 7-8).

Çalışmamızın amacı, Nevşehir'de çeyizin geleneksel özellikler bağlamında araştırılmasıdır. Ayrıca çeyiz sandıklarında yer alan el sanatı ürünlerinde, işlenen motiflerin işlevlerini tespit etmek de kültürel belleğin aktarımı bağlamında önem arz etmektedir. Yalnızca sandıklarda yer alan çeyizlik ürünlerin değil aynı zamanda bu ürünlerin yapım aşamasından teşhirine ve kullanımına kadar olan sürecin nasıl geliştiği ve işlevinin saptanması, çeyizin sosyokültürel değişim bağlamında günümüzdeki durumunun tespiti de tezin amaçlarındandır.

Tezde metodolojik olarak nitel araştırma yöntemi kullanılarak çeyizin, Nevşehir yöresinde geleneksel özellikler bağlamında tespit edilebilmesi için saha araştırması yapılmıştır. Öncelikle konuyla ilgili literatür taraması yapılmış olup sonrasında saha araştırması yapılmıştır. Araştırmada örneklem bölge olarak seçilen Nevşehir'in merkezi ve ilçelerinde (Gülşehir, Avanos, Ürgüp, Kozaklı, Derinkuyu, Acıgöl, Hacibektaş) tespit edilen kaynak kişiler ile katılımcı gözlem, görüşme (mülakat), kılavuz kişilerden yararlanma gibi teknikler eşliğinde saha araştırması metoduna başvurulmuş, sözlü ve görsel kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu kapsamda örneklem bölgede 66 kişi ile görüşülmüştür. Kaynak kişi seçiminde çalışmanın konu ve kapsamı dolayısıyla cinsiyet faktörü belirleyici olmuş ve kaynak kişilerin neredeyse tamamı kadın kaynak kişilerden seçilmiştir. Dolayısıyla fenomenolojik araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Türk kültüründe çeyiz, önemli bir geleneksel unsur olarak geçmişten günümüze yaşatılmaktadır. Bu geleneğin aile içi aktarımı ve sürdürülmesinde “kadın” temel rol üstlenmektedir. Bu kapsamda çeyiz geleneği ile ilgili kitaplar, tezler ve makaleler mevcuttur.

Kitaplar: Osman Kademoğlu (1999) tarafından yazılan “*Çeyiz Sandığı*” adlı kitapta çeyizle ilgili ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. Kitap on beş ayrı başlıktan oluşmaktadır. İlk olarak çeyiz sandığı ve çeyiz kültürünün kaynakları hakkında bilgiler verilmiştir. On beş bölümden oluşan kitabın birinci bölümünde, çeyiz sandığı ve sandık kültürü ile ilgili bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde kutsal kitaplarda çeyizin öneminden ve hukuk bağlamında çeyizden bilgiler yer almaktadır. Türk çeyizi adlı üçüncü bölümde, genellikle Osmanlı dönemine ait çeyiz özellikleri hakkında bilgiler verilmiştir. Devamında Anadolu çeyizleri, çeyizin bireysel ve toplumsal boyutu, çeyiz sergisi, çeyizin ekonomik ve sanatsal boyutu hakkında bilgiler verilmiştir. Çeyizin her yönüyle ele alındığı bu çalışmada çeyiz tabirleri sözlüğü, atasözü ve deyimlerin yer aldığı bölümler bulunmaktadır.

Emine Gürsoy Naskali ve Aylin Koç’ un editörlüğünü yaptığı “*Kültür Tarihimize Çeyiz*” başlığını taşıyan ve Osman Yılmaz (2007: 228-260) tarafından yazılan “Kazak Kültüründe Kalınmal (Başlık) ve Jasav (Çeyiz)” adlı bölümde Kazak Türkçesinde

“kalın” olarak adlandırılan çeyizin Kazak kültüründeki yeri, önemi ve özellikleri ele alınmıştır. Yine aynı kitapta İsmail Öztürk (2007: 159-163) tarafından yazılan, “Evlilik Sürecinde Hediyeler” adlı bölümde, evlilik hazırlıklarından hediye başlığı altında, çeyizlik ürünlerin neler olduğuna dair bilgilere yer verilmiştir.

Doktora Tezi: Selda Fındıklı (2019) tarafından yazılan “*Çeyize Yönelik Tüketim Olgusunu Kuşaklararası Anlamak: Fenomonolojik Bir Araştırma*” adlı doktora tezinde, çeyizin tüketimi ve pazarlanması hakkında bilgiler verilmiştir.

Yüksek Lisans Tezleri: Ayşegül Bahşıoğlu (1998) tarafından yazılan “*Türk Kültüründe Çeyiz Geleneği ve Kastamonu Örneği*” adlı yüksek lisans tezinde, Halk Bilimi konusu altında çeyiz geleneğini Kastamonu yöresi örneğiyle açıklamıştır. Çalışmasında çeyizin tanımı, çeşitli kültürlerde çeyiz uygulamaları, Türk kültüründe çeyiz, Türkiye’de çeyiz ile ilgili gelenekler, çeyiz geleneğinde Kastamonu örneği, sosyal kültürel yapıda meydana gelen değişikliğin Kastamonu çeyiz geleneğine yansması ele alınmıştır.

Ayşegül Karakelle (2008) tarafından hazırlanan “*Erzurum’da Çeyiz Geleneği Üzerine Bir Araştırma*” adlı yüksek lisans tezinde, araştırma evreni olan Erzurum’da çeyiz geleneği ve çeyizdeki el sanatı ürünleri, sahadan tespit edilen görsel kaynaklarla örneklendirilerek incelenmiştir.

Sibel Erdoğan (2009) tarafından yazılan “*A. N. Ostrovski'nin 'Fırtına' ve 'Çeyizsiz Gelin' Adlı Eserleri İle Edebi Kişiliği*” adlı yüksek lisans tezinde, Rus oyun yazarı Aleksandr Nikolaeviç Ostrovski’nin iki eserini karşılıklı olarak incelemiştir. Yazarın eserlerinden biri 1879 yılında yayınlanan “Çeyizsiz Gelin” eseridir. Bu romanda çeyizsiz bir gelinin çaresizliğinden ve bu durumun itibar meselesi yapılması açısından çeyize sahip olmanın önemi belirtilmiştir.

Derya Demirbaş (2010) “*Bulgaristan’da Kırcaali ve Mestan’lı bölgesinde yaşayan Türkler’de Çeyiz Geleneği*” adlı yüksek lisans tezinde, Anadolu’daki ve Bulgaristan’daki gelenekler karşılaştırılmış; benzerlikler ve farklılıklar hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Serpil Engin (2012) tarafından hazırlanan “*Tekirdağ İli Çeyizlerinde Yer Alan El Sanatı Ürünleri*” adlı yüksek lisans tezinde, öncelikle Türk kültüründeki çeyiz geleneği araştırılmış olup sonrasında Tekirdağ ilindeki çeyiz geleneğine yer verilmiş, çeyizlik el sanatı ürünleri, yapım ve kullanım açısından incelenmiştir. Son olarak, elde edilen verilere göre Tekirdağ ilinde geçmişten günümüze çeyizin değişimi ile ilgili bulgular sunulmuştur.

Eda Altun (2013), tarafından hazırlanan “*Şanlıurfa İli Akçakale İlçesi Düğün Adetleri ve Çeyiz Çevresinde Gelişen El Sanatı Ürünleri*” adlı yüksek lisans tezinde daha geniş kapsamda olan düğün âdetleri bağlamında bölgedeki çeyiz âdetlerine yer verilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır.

Sumru Özçiftçi (2013) “*Marketing Software Projects Marketing Products With Software Projects And Example Application: Sumru Ceyiz*” adlı yüksek lisans tezinde, çeyiz ürünlerinin satıldığı perakende firmasının satışları için yazılım gerçekleştirerek satışlar için yeni bir kanal oluşumunun gerekliliği hakkında bilgiler verilmektedir.

Ferda Demir (2019), tarafından yazılan “*Kırşehir İli’nde Geçmişten Bugüne Çeyiz Geleneği*” adlı yüksek lisans tezinde, Türk kültüründeki işleme sanatıyla birlikte Kırşehir’deki çeyizlik el sanatı ürünleri araştırılmıştır.

Sena Bayram (2021) tarafından yazılan “*XIX. Yüzyıl Osmanlı Siyasi ve Sosyal Yaşamında Çeyiz*” adlı yüksek lisans tezinde, İlk Çağ ve Orta Çağ medeniyetlerinden Osmanlı dönemine kadar olan tarihsel süreç değerlendirilmiştir.

Ali Doğan Demir (2021) tarafından yazılan “*XIX. Yüzyıl Osmanlı Devleti’nde Mihrimah, Fatma, Behice ve Naile Sultanların Çeyiz Kayıtları*” adlı yüksek lisans tezinde, ismi geçen sultanlara çeyizlik olarak hangi ürünlerin verildiği tarihi vesikalardan hareketle ele alınmıştır.

Makaleler: Murat Özalp- Derya Sevim Korkut (2008: 18-25) tarafından ele alınan “*Kahramanmaraş Çeyiz Sandığı Oyma Motiflerinin İncelenmesi*” adlı makalede Kahramanmaraş’taki çeyiz sandıklarının motifleri ve özellikleri incelenmiştir.

Selhan Yalçın Usal (2010: 157-167) tarafından yazılan “*Türklerde Çeyiz Sandığı’nın Kullanımı ve Geleneksel Süslemeleri*” adlı makalede, çeyiz sandıklarının kullanımı ve süslemelerinin özellikleri ele alınmıştır.

Parvana Bayram (2013: 17-37) tarafından ele alınan “*Nevşehir’in Avanos İlçesi, Uçhisar ve Göreme Beldelerinde Evlilik Merasimleri*” adlı çalışmada, evlilik hazırlığı içerisinde yer alan çeyiz hazırlıklar anlatılmıştır.

Sema Demir (2017: 125-138) tarafından yazılan “*Sandık ve Çeyiz Kültürüne Müzeografik (Müze İşlemleri) Açidan Yaklaşmak*” adlı makalede, çeyiz kültürü ile müze kültürü arasındaki doğrudan bağlantıdan söz edilmiştir.

Emine Nas (2018: 991-1005) tarafından yazılan “*Türk Çeyiz Kültür Çevresinde Sözsüz İletişim Dili Olarak Gelişen Milli Söz Hazinesi*” adlı makalede, çeyizlerde yer alan el sanatı ürünlerinin önemi hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca bu el sanatı ürünlerinin sözlü kültürdeki isimleri araştırılmıştır.

Ayşegül Karakelle-Tevhide Özbağı (2019: 668-689) tarafından ele alınan “*Somut Olmayan Kültürel Mirasının Korunması Bağlamında Çeyiz Geleneği: Erzurum Örneği*” adlı makalede, somut olmayan kültürel miras bağlamında, Erzurum’daki çeyiz geleneği araştırılmıştır.

Fatma Koç- Leyla Kaya Durmaz (2019: 179-194) tarafından kaleme alınan “*Evlenme ve Çeyiz Geleneklerinde Giyim Eşyaları (Giresun İli Şebinkarahisar Örneği)*” adlı makalede, Giresun Şebinkarahisar’da çeyiz için alınan giyim eşyalarının kapsamı hakkında bilgiler verilmiştir.

Songül Erdoğan (2022: 415-428) tarafından yazılan “*Kırşehir Yöresi Oya Sanatına Dair Söz Varlığı*” adlı makalede, Kırşehir yöresindeki oya isimleri, oyaların yapımında kullanılan teknikler ve bu kapsamda sahadan derlenen sözlü kültür ürünlerine yer verilmiştir.

Sema Etikan- Filiz Nurhan Ölmez- Hande Kılıçarslan (2022: 80-96) tarafından yazılan “*Mucur Yöresi Çeyiz Geleneğinde Yer Alan Dokumalar*” adlı makalede, çeyizlerde yer alan dokuma ve motifler araştırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK KÜLTÜRÜNDE ÇEYİZ GELENEĞİ

1.1. Çeyizin Tanımı

Türkçe sözlüğe göre çeyiz, Arapça “cihaz” kelimesinden gelmekte ve “gelin için hazırlanan türlü eşya” anlamını taşımaktadır (TDK, 2005: 421). Antropoloji Sözlüğü’ne göre çeyiz, “ataerkil” toplumlarda, gelinin evlenmeden önce mirastan payına düşeni alması ve sonrasında bu mirastan hak iddia etmemesi olarak tanımlanmıştır (Emiroğlu, 2003: 195).

Çeyiz terimi, hukuk alanında şu şekilde tanımlanmaktadır: “Anne ve baba tarafından, gelenek ve görenekler esas alınarak, evlenecek olan kız çocuğuna, bir evin döşenebilmesi için gerekli olan her türlü eşya” veya “anne babanın çocukları evlenirken, ev eşyalarının dizilmesi için karşılıksız olarak verilen eşyaların tümüdür.” (Öztürk, 1983: 167).

Osmanlı Türkçesinde çeyiz, eşya anlamına gelen “cihaz” veya “cehaz” şeklinde telaffuz edilmektedir. Osmanlıda cihazlarda bir ev için gerekli olan eşyalar ve el sanatı ürünleri yer almaktadır. Spesifik olarak Osmanlı cihaz hazırlama geleneğine göre bu el sanatı ürünlerinin tamamının gelinin elinden çıkması gerekmektedir. Sandık çeyizi olarak adlandırılan bu ürünlere ek olarak Osmanlı’da toprak, hayvan sürüleri, mücevher, halayık ve hizmetçiler de cihaza dâhil edilebilmektedir. Çeyizin Osmanlıdaki yeri, kültürümüzdeki çeyiz geleneğinin çeşitliliğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir (Kademoğlu, 1999: 31-32).

Halk dilinde “ ehiz” olarak da telaffuz edilen çeyiz kavramı, evlenecek olan kızların baba evinden beraberinde g t rd    bir miktar eşya olarak tanımlanmaktadır. Bu eşyalar arasında mutfak eşyaları, işlemeli örtüler, havlular, çeşitli giysiler ve takılar yer almaktadır. Geleneksel anlamıyla çeyiz, evlenecek kız veya kızın ailesi tarafından el emeği, göz nuru hazırlanan tekstil ürünlerini ifade etmektedir. Bu  r nler, genç kız evlenene kadar sandıklarda muhafaza edilmekte ve gelinin evine sandıkla götürülmektedir. Bu bağlamda el sanatlarının çeşitliliği açısından çeyiz sandığı ve çeyiz hazırlığı büyük önem arz etmektedir ( zba ı, 2003: 143; Usal, 2010: 158).

Çeyiz geleneği, somut ve somut olmayan kültürel miras hazinesinin önemli bir unsurudur. Toplumların inanı ından, kültürel değerlerinden, ya ayı  biçimlerinden izler taşıyan çeyiz geleneği, Anadolu’ da geniş bir kültür yelpazesine sahiptir. Bu noktada geçmişten geleceğe kültürel aktarımın önemli bir parçasıdır. Çeyiz aynı zamanda kadınların el becerilerini yansıtan, her bir el sanatı ürününün kendine özgü niteliklerinin olduğu kültürel miras hazinesidir (Nas, 2018: 994-995).

Türk milletinin d   n geleneğinde çeyiz; gelinin ev ve mutfak eşyası, işlemeli ve dantel örtüleri, havluları, takı ve giysileridir; damadın d   n masrafları, başlık parası karşısında sunduğu hediyeelik e yalardır (Yalçın Usal, 2010: 160).

Hayatın geçiş dönemlerinden biri olan evlilik bağlamında yer alan çeyiz, bir toplumun kültürel değerlerini yansıtan bir ayna niteliğindedir. Toplumun  rf ve  detlerinden, gelenek ve göreneklerinden, inanı larından, yaşam biçiminden beslenen çeyiz geleneği, kültürel miras niteliği taşıması açısından büyük önem taşımaktadır.

1.2.  eyizin Tarihsel Gelişimi

Tüm dünya topluluklarında, çeyizle ilgili hazırlıkların yapıldığına dair bilgiler yer almaktadır. Bu hazırlıkların, her kültüre özgü çeşitlilik gösterdiği bilinmektedir. Çeyiz hazırlıklarının ilk izlerinin Paleolitik dönemde ke fedildi i bilinmektedir. Devamında Neolitik  a ’da ve Tunç  a ı’nda, ailenin özel eşyaların bulunması ve bu eşyaları kadının getirmiş olduğu düşünülerek, çeyizin o dönemlerde de var olabileceği ileri sürülmektedir. Bu duruma kanıt olarak Çatalhöyük’teki bir mezarda bulunan

kirmandan hareketle, çeyizlerin olmazsa olmazı dokumaların Tunç Çağı'nda da yapıldığı ileri sürülmektedir (Kademoğlu, 1999: 99).

Türk kültüründe, İslamiyet öncesinde de çeyiz hazırlıklarının var olduğu bilinmektedir. Bu hazırlık örneklerini Hunlardan itibaren görmek mümkündür. İslamiyet öncesi çeyiz geleneği ile ilgili birçok bulgu elde edilmiştir. Türklerin İslamiyet'i kabulü, Türk kültürünün çeşitliliğini de beraberinde getirmiştir. Bu sebeple Türk kültürel yapısını, İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrası olmak üzere iki ayrı başlıkta incelemek daha doğru olacaktır. İslamiyet öncesi dönem Hun, Avrupa Hun ve Göktürk başlığı altında incelenmektedir. İslamiyet sonrasında dönemde ise Karahanlılardan başlamak üzere, Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nden günümüze kadar çeyiz geleneğinin tarihi sürecini incelemek mümkündür.

Yüzyıllar boyunca var olduğu bilinen çeyizin Anadolu'da, kız çocukları için çeyiz hazırlıkları daha bebeklik dönemindeyken başlamaktadır. Nitekim Anadolu genelinde yaygın olarak kullanılan “kız beşikte çeyiz sandıkta” ya da “kız kundakta, çeyiz sandıkta” tabiri, çeyiz hazırlıklarının kız çocuğunun doğumuyla başladığının bir göstergesi niteliğindedir. “Çocuk görmeye” gidilirken bebek kız ise, hediye olarak kumaş götürülmektedir. Kız anneleri, çeyizlik ürünler hazırlamaya çocuklarının bebeklik döneminde başladıklarından çeyiz hazırlıklarının uzun bir süreci kapsadığını söyleyebilmek mümkündür (Kademoğlu, 1999: 137).

1.2.1. İslamiyet Öncesi Dönemde Çeyiz

Eski Türklerde söz kesiminde kız, evlenmeye razı olduğunu gösteren, bir “rıızalık” sembolü vermektedir. Bu sembol, bütün Türk dillerinde “mendil” dir. Kız, rıızasını belirttikten sonra söz kesme merasimi yapılmaktadır. Eski Türklerde söz kesme değer verilen bir antlaşma olup, evlilik için atılan en önemli adımdır. Evlilik bir nevi söz kesme ile başlamaktadır. Türkler, söz kesme antlaşmasını at üzerinde yapmışlardır. Kız ve oğlan tarafı at üzerine binmiş olarak karşılaştıktan sonra anlaşmaktadırlar. Söz kesmeden sonra erkek tarafının bazı maddi fedakârlıklar yapması gerekli görülmektedir. Erkeğin ailesinin kızın ailesine “kalın” ödemesi gerekmektedir ve buradaki kalın başlık parası anlamına da gelmektedir. Kalın sözcüğüne ilk kez en eski Türk yazıtlarından olan Suci Yazıtı'nda rastlanmaktadır. Kalının niceliksel değeri,

erkek tarafının ekonomik durumuna bağlıdır. Kalın, dört kısma ayrılmaktadır. Birinci kısım “kara mal” olup, kızın babasına verilen, başlık parasıdır. Baba, bu parayı sadece kızın çeyizi için harcayabilmektedir. İkinci kısım, erkeğin nişanlısını ilk gördüğünde, yüzgörümlüğü olarak verdiği hediyedir. Üçüncü kısım, düğün giderlerinin karşılanması için Tüy-Mal adı verilen kalındır. Bu, Tüy-Mal adı verilen kalın, yaygın olarak at olmakla birlikte 20 ile 60 adet arasında değişmektedir. Dördüncü kısım ise süt hakkı olup, damat tarafından gelinin annesine verilen kalındır. Kalın âdeti, Türklerin yayıldıkları bölgelerde sürdürülmüştür. Eski Türklerde kalının önemi büyük olup, kalın verilmeden düğün yapılmamaktadır (Mandaloglu, 2022: 490; Cin, 1974: 274; Ögel, 1979: 78).

Türklerin kalına verdiği önem, İslamiyet öncesi metinlerde yer alan bilgilerden anlaşılmaktadır. Bu metinlerde, toplumun sosyal ve kültürel özellikleri ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Bu bilgiler içerisinde, aile ilgili terimler yer almakla birlikte Türk topluluğunun en küçük yapı taşının aile olduğu ifade edilmiştir. Bu sebeple Türkler, aile kavramına büyük önem vermektedirler. Bu sebeple Türklerde, devlet yapılanmasının temeli, güçlü ordulara ve aile yapılanmasına dayalıdır. Hunlarla birlikte Türk toplulukları, güçlü aile yapısı oluşturmaya önem vermişlerdir. Hunlarda, ailenin zayıflaması, aile içinde sorunlar olması, savaş kaybetmekle denk görülmüştür (Yuvalı ve Demirci, 2021: 34).

Hun Türkleri, otağ, yurt ve çadır evlerde yaşamlarını sürdüren göçebe bir topluluk olup bu evlere gelin olan kızlar, çeyizleri için hazırladıkları işlemeli kılıflar içinde minder ve yastıklar, halılar, kilimler ve nakışlı keçelerle çadır evlerine çeyizlerini sermişlerdir. Hun kızlarının çeyizinde genellikle yün, keçe ve deriden kaftan, giysi, çizme, börk, torba, sarkıntılı kemer ve eşyalar bulunmaktadır. At, Hun Türklerinde en önemli hediye sayılarak, evlenecek erkek, kız tarafına “kalın” (çeyiz) olarak, at veya davar süsleri vermektedir. Bu sebeple, kız çeyizinde heybe, eyer ve koşum olacağı tahmin edilmektedir. Hunlarda araçlar vasıtasıyla, birçok at ve sığır kalın olarak gönderilmektedir. Hun Türklerinde, farklı olarak kızların yaptığı el emeklerinin yanında erkeklerin de çeyiz eşyası götürdüğü bilinmektedir. Bu duruma örnek olarak erkeğin, evleneceği kıza çeyiz olarak at ve hayvan sürüleri götürdüğü gösterilebilmektedir (Kademoğlu, 1999: 53-57).

Avrupa Hunları evliliğe; aile kurmak, soyun devamını sağlamak gibi amaçlar dışında siyasi amaçlar da yüklemişlerdir. Bu amaçlar doğrultusunda, devletlerarasında kalıcı barışı sağlamak, huzur ortamını oluşturmak ve toprak sahibi olmak için evliliklere yön verilmiştir. Devletlerarasındaki barışın sağlanabilmesi ve devamı için farklı hanedan üyeleri arasında yapılan evlilikler olmuştur. Bu doğrultuda Avrupa Hun İmparatoru Atilla, Roma İmparatoru'nun kız kardeşi Honoria ile evlenmiş, böylece Batı Roma'nın hâkimiyetini kısmen sağlayabilecek bir fırsat yakalamıştır. Bunun yanı sıra Honoria'dan çeyiz olarak Batı Roma topraklarının yarısını istemiştir. Fakat isteği reddedilince Galya üzerine sefere çıkmıştır (Çoban, 2019: 63).

Göktürk Devleti dönemine ait olan Orhun Kitabelerinde aile ve çeyiz ile ilgili şu ifadeler yer almaktadır: “Bayla Kutlag Yaragan Bengü Taşında yer alan “*Ağılım ör, yulkım sansız erti. İnım yiti, urım üç, kızım üç erti. Ebledim; oğlumun kızım kalınsız birdim*”(On ağılım, sayısız at sürülerim vardı. Evlendirdim; oğlumu kızımı cihazsız verdim).” Bu ifadelerden hareketle, Orhun Kitabelerinde çeyizin “kalın” olarak ifade edildiğini ve o dönemde çeyize ne kadar önem verildiğini görebilmek mümkündür. Ayrıca aile ile de ilgili bilgiler de şu şekilde yer almaktadır: “Oguş (aile), urug (aileler birliği), bod (boy, kabile), bodun (boyalar birliği) ve il (devlet).” (Ercilasun, 1985: 77; Yuvalı ve Demirci, 2021: 34).

Destanlardan elde edilen bilgilerden hareketle, Oğuzlarda, elbiseye ton (don), gömleğe kömlek veya könlek denilirken, Oğuzlar'ın erkek keçinin derisinden yapılan kürk ve külâh giydikleri bilinmektedir. Oğuzlar, ayakkabı olarak; konçları (ayakkabının ayak bileğinden baldıra olan bölümü) yaklaşık kırk santim yüksekliğinde, sarı ve kırmızı renkli, ökçesiz, uçları yukarı kıvrık, edik denilen deri çizmeler giyerlerdi. İlâveten sokman denilen başka bir çizme türleri daha mevcuttur. Oğuz kızlarına ait bir koşantıda, çeyizlerin içinde kilim, heybe, yaygı ve örtüler, çul, keçe, namazlık, minder, sofrâ gibi eşyaların yanı sıra, ton, kömlek, kaftan, kürk, börk, aplike işlemeli yün ve keçe elbiseler, sarkıntılı meşin kemer, edik ve sokman gibi eşyaların da yer aldığı bilinmektedir. 10.yy'da, Oğuzlarda da kalın verme âdeti devam etmiştir. Verilen kalının cins ve miktarı ise, evlenenlerin servetlerine göre değişmektedir (Kademoğlu, 1999: 53; Ögel, 1988: 256).

1.2.2. İslamiyet Sonrası Dönemde Çeyiz

Türklerin İslamiyet’le tanışmasına vesile olan Karahanlılar, soylarının devamını sağlamak ve İslamiyet’in daha geniş bir alana yayılması için aile kurumuna oldukça fazla önem vermişlerdir. Karahanlılar’da, özellikle hükümdar evliliklerinde, boylarla işbirliği yapmak gibi siyasi amaçlar güdülmüştür. Bunlardan biri de özellikle Gazneli Devletiyle olan mücadelelerinde başvurdukları barış göstergesinin bir temsili olarak gerçekleştirilen evlilikler olmuştur. Bu sayede Gazneliler ile dostluk ilişkilerini sağlamlaştırmışlardır. Karahanlılar, Orta Asya’da İslamiyet’e öncülük eden devlet olma özelliğine sahip olduğundan İslami kurallara tam anlamıyla uymaktan ziyade, atalarının etkisiyle âdetleri daha çok yerine getirmişlerdir. Bu bilgiden yola çıkarak evlilikleri gibi çeyiz âdetlerinin de ilk Türk Devletleri ile benzerlik gösterdiği söylenebilmektedir (Özaydın, 2001: 402).

Karahanlılar’da olduğu gibi Gazne Devleti’nde de evliliklerde siyasi amaçların ön plana çıktığı örnekler mevcuttur. Örneğin Gazne Devleti devletinin kurucusu Alptegin, kızını, kölesi ve evlatlığı olan Sebüktegin ile evlendirmiştir. Sebüktegin için efendisinin kızı ile evlenmek, siyasi konumu açısından büyük bir terfiye vesile olmuştur. Bu ve bunun gibi evlilikler, devletin geleceği ve istikbali açısından oldukça önemli görülmüştür. Bu süreçte siyasi amaçlı yapılan evlilikler ile birlikte, çeyiz geleneği de politik amaçlı kullanılmaya başlanmıştır. Çeyiz, İslamiyet öncesi Türk Devletleri’nde olduğu üzere toprak alıp vermek, devletlerarasındaki kalıcı barışı sağlamak ve sınırları güvence altına almak için adeta bir sözleşme hüviyetine bürünmüştür. Bunun yanı sıra toprak olarak çeyiz istemenin süreci olumsuz etkilediği örnekler de mevcuttur. Nitekim Gazneli Devleti’nde çeyiz olarak toprak talep etmek nişanın atılma sebebidir. Karahanlı Hükümdarı Buğra Han, Gazneli Mesud’un kız kardeşi ile evlenmek istemiş ve çeyiz olarak toprak talep etmiştir, Mesud bu talebi reddederek nişanı bozmuştur (Nuhoğlu, 2001: 96).

Memlûklerde “cihaz” ve “şivar/şuvar” olarak adlandırılan çeyizin, damadın evine götürülmesi, devlet büyüklerinin katıldığı gösterişli bir törenle gerçekleştirilmektedir. Sultanların, emirlerin ve ekâbirin kızları için hazırlanan çeyizlerin değeri binlerce dinarı bulmaktadır (Akkuş, 2015: 340).

Selçuklu Devleti'nde çeyiz, dönemin özelliklerine göre şekillenmiş ve gelişmiştir. Bu gelişim, özellikle saray ve konak çevrelerinde daha etkili olmuştur. Selçuklu hanedan üyelerinin evliliklerinde, çeyiz hazırlığına büyük önem verilmektedir. Örneğin Tuğrul Bey, Halife Kâim Biemrillâh ile evlenen Hatice Arslan için özenle hazırlanmış görkemli ve içeriği zengin çeyizi, Selçuklu devlet adamlarını, din bilginlerini ve tüccarları, Rey sarayına davet ederek göstermiştir. Zenginlik ve güç gösterisi olarak kabul edilen görkemli çeyiz için, 6 Şâban 448 (19 Ekim 1056) tarihinde Hatice Arslan ile birlikte gidecek bir alay hazırlanmıştır. Bu çeyiz alayı, yük taşıyan develerin üzerinde bulunan kızlardan, çeşitli eşyalar taşıyan katırlardan, ipek kumaştan dikilen kaftanlardan, değerli mücevherlerden, altın veya gümüş kap kacaklardan, çeyizlerin olmazsa olmazı işlemelerden ve sekiz cariyeye ile birlikte altı kızdan oluşmaktadır. Hatice Arslan, bu çeyiz alayı ile birlikte Bağdat'a yola çıkmıştır. Bunun gibi örnekler, Selçuklu Devleti'nde çeyiz geleneğine ne kadar önem verildiğinin bir göstergesidir (Karakelle, 2008: 16-18; Cevzi, 2011: 308).

1087'de, Selçuklu Sultanı Melikşah'ın kızı olan Mehmelek Hatun, Halife ile evlenmiş ve her şey, gelenek ve görenekler doğrultusunda yapılmıştır. Mehmelek Hatun'un cihazı yani çeyizi, yüz otuz deve yükü olmuştur. Mehmelek Hatun'un on iki adet çeyiz sandığının olduğu ve değerli kumaşlardan dikilen elbiselerini ise yetmiş dört katırın taşıdığı bilinmektedir. Bu çok kıymetli elbiselerin, Selçuklu çeyizinde önemli bir yeri vardır. Selçuklu dokuma sanatı iki ayrı kategoriye ayrılmıştır. İlki, sultanlar, vezirler ve diğer yüksek kesim için yapılan, desenlerde ağırlıkla Orta Asya Türk etkilerinin görüldüğü özenli dokumalardan meydana gelmektedir. İkincisi ise, reayanın kendi için diktiği, Oğuz Türkleri'nde rastlanan, halı, kilim, keçe gibi geleneksel dokumalardan oluşmaktadır. Bu tarz dokumalar, Türkmenlerde geçmişten bu yana devam eden geleneksel motif ve üslupla bezenmiştir. Türk kadını için günlük hayatta önemli bir yeri olan dokuma, Selçuklu döneminde, kadınlara bir iş sahası olarak önemini artırmıştır. Dönemin Bacıyan-ı Rum denilen kadınlar örgütü de başta Sivas ve Konya olmak üzere Anadolu'nun birçok yerinde, bu sanatların çeşitli türleriyle ilgili çalışmalar yürütmüştür. Selçuklu tekstil ürünlerinin çeşitliliği ve zenginliği, doğrudan Selçuklu çeyizini de etkilemiştir. Çeyize verilen önem, işleme ve dokumalara verilen önemi beraberinde getirmiştir (Kademoğlu, 1999: 61).

Osmanlı saray kültürü içerisinde çeyiz alayını, daha şatafatlı görmek mümkündür. Osmanlı'da, özellikle saray düğünleri içerisindeki çeyiz alaylarında bu şatafat ve görkem oldukça fazladır. Katır veya arabalara yüklenen çeyizler, halkın beğenisine sunulmuştur. Çeyiz alayının içinde, padişahın kızlarının düğünleri için, damatlarının statülerine göre armağan ettikleri değerli mücevherler de yer almaktadır. Örneğin, IV. Mehmed'in (1648-1687) kızı Hatice Sultan için hazırlanan çeyizler, dönemin seyyahlarına sergilenmiş ve büyük hayranlık uyandırmıştır. Hatice Sultan'ın çeyizinin taşınması için seksen altı katır kaftanlı kumaşlarla süslenmiştir. En çok dikkat çeken çeyiz ürünü ise üst kısmı inci, gümüş ve altınla süslenen yatak odası takımı olmuştur (Kademoğlu, 1999,82). Fatma Sultan'ın çeyiz alayında ise boyunlarına altın ve gümüşten yapılmış olan ipek kumaşların asılı olduğu elli beş katıra ve kapaklı arabalara yüklenmiştir (Uluçay, 104: 1992).

Çeyiz hazırlığı, Osmanlı'da kültürel ve sosyal açıdan oldukça önemli olduğu için Osmanlı mahkemelerinde dahi yer edinmiştir. 19. yüzyıl sonlarında alınan bir kararda, çeyizin kız tarafının maddi durumuna paralel olacak şekilde hazırlanmasına, çeyiz eşyalarının ne olacağına ve sandık sayısının ne kadar olacağına ait kararlar alınmıştır. Bu karara göre, zengin bir aileden gelen kadının üç, orta derecenin bir üst sınıfına giren kadın iki, orta derecede bulunan bir kadın ise çeyizinde bir sandık bulunmaktadır. Çeyiz eşyaları ise her üç kademede benzerlik göstermesine rağmen, eşyaların değerleri ve miktarları farklıdır. Örneğin, zengin ve orta derecenin bir üst sınıfına giren kadın çeyizinde yatak takımı getirirken, orta derecedeki kadın adi bir şilte, bir yastık ve bir yorgan getirebilmektedir. Zengin kadından gümüş bir kahve takımı istenirken, orta derecenin bir üst sınıfındaki kadından ise bir kahve takımı istenmiştir. Fakat orta sınıfa dâhil olan kadının kahve takımı alma zorunluluğu yoktur. Fakir olan kadının çeyizinin ise, maddi durumu iyi olan kadınlar tarafından hazırlanması gerekmektedir (Çiğdem, 2007: 52-62).

Osmanlı toplumunda da dokuma ve işlemeye büyük ölçüde önem verilmiştir. Bu durum, çeyizin bir kültür mozaïği oluşturarak karşımıza çıkmasına sebep olmuştur. Bu mozaïğin en önemli parçaları dokumalar ve el sanatı ürünleridir. Bu iki ürün grubunda da Türk motif ve üslubu etkilidir. Çatısı altında birçok farklı milleti barındıran Osmanlı Devleti'nde bu durum, kültürel alışverişin etkilerinin görülmesine sebep olmaktadır.

Çeyiz hazırlıklarını kadınlar yaptığı için kadınların iletişimleri, gündelik yaşamdaki ilişkileri, bilgi alışverişleri, birbirlerinden öğrendikleri modeller, bu bağlamda çeşitlilik göstermektedir (Kademoğlu, 1999: 66).

Günümüzde çeyiz, sandık çeyizi, beyaz eşya çeyizi ve hediye çeyizi olarak üç farklı kategoriye ayrılmıştır. Değişik sosyal yapılarda her üç çeyiz türü görülse de, bunların her birine verilen önem farklılık göstermektedir. Sandık çeyizi, çeşitli dantel örtüleri, işlemeli havlu, yatak örtüsü kenarları, oyalı başörtüleri gibi el işi ürünlerini kapsamaktadır. Köy gibi kırsal yerleşimlerde sandık çeyizinin hazırlığı tamamen kıza aittir ve el işi maharetlerini yansıtmaktadır. Genç kızlar, motif alışverişi yaparak ve genellikle özgün olmak yerine, yaygın olarak görülen desenleri kullanmayı tercih etmektedirler. Çeyiz hazırlığı, büyük kentlerden ziyade kırsal kesimlerde daha yaygın olarak görülmektedir. Gelenek ve göreneklere daha bağlı olan, küçük yerlerde yaşayan insanlar, çeyiz hazırlamaya önem vermiştir. Çeyizlerin çokluğu ve çeşitliliği, bir gösteriş ve zenginlik olarak görülmektedir (Özbağı, 2003: 144).

İKİNCİ BÖLÜM

NEVŞEHİR HALK KÜLTÜRÜNDE ÇEYİZ İLE İLGİLİ TERİM VE KAVRAMLAR

2.1. Nevşehir Halk Kültüründe Çeyiz ile İlgili Terim ve Kavramlar

2.1.1. Pazarlık Bozma

Nevşehir’de pazarlık bozma, genelde söz veya nişandan bir hafta on gün önce, geline ve damada yapılan çeyiz alışverişidir. Bu alışverişte geline ve damada tepeden tırnağa her şey alınmaktadır. Geline alınanlar damat tarafından, damada alınanlar gelin tarafından karşılanmaktadır. Çalışma kapsamında, elde edilen bulgulara göre pazarlık bozmada en önemli unsur kız evinin yaptığı yorganlara halk dilinde “yüz” olarak tanımlanan nevresim takımlarının alınmasıdır. Bu nevresim takımlarını erkek evi almaktadır. Nevşehir yöresi çeyiz hazırlığında özellikle geçmiş dönemlerde pazarlık bozma adı verilen âdetin çok yaygın olduğu tespit edilmiştir. İsim olarak Hacıbektaş ilçesinde “gelin çarşısı” , Gülşehir ilçesinde “pırtı biçme” olarak bilinmektedir. Pazarlık bozmaya gidilirken gelin ve damadın anneleri değil hala, teyze, yenge gibi akrabaları bulunmaktadır. Gelinin annesinin pazarlık bozmaya gitmesi bir ayıplanma sebebidir (KK5). Geline; nişan elbisesi, ayakkabı, terlik, çanta, birkaç adet gömlek, isteğe göre elbise, makyaj malzemesi, iç çamaşırı, gecelik gibi ürünler alınmaktadır. Damada ise takım elbise, ayakkabı, gömlek, tişört, pijama takımı, kozmetik ürünleri alınmaktadır. Pazarlık bozmadan sonra erkek evinde, pazarlık bozmaya gidenlere yemek verilmektedir. Pazarlık bozmada, geline alınan tüm eşyalar erkek evi tarafından bohçalanarak nişana giderken kız evine götürülmektedir. Bohçalanan bu ürünler, daha sonra bir gün ayarlanarak yakın akraba ve komşulara tek tek gösterilmektedir. Günümüzde pazarlık bozma âdeti, gelinle damadın birlikte gittiği bir alışverişe

dönüşmüştür. Hatta bu alışverişin çoğunlukla internet sitelerinden yapıldığı elde edilen bilgiler arasındadır (KK1, KK2, KK3, KK4, KK5, KK6, KK9, KK12, KK15, KK16, KK18, KK20, KK21, KK22, KK23, KK24, KK27, KK28, KK32, KK46, KK50, KK51, KK59, KK61, KK64).

2.1.2. Bohça Götürme

Nevşehir’de bohça, çeyizlik eşyaların korunması açısından oldukça önemlidir. Bohça, değerli eşyaları koruma görevi görmektedir. Yerleşik düzene geçen Türkler, değerli eşyalarını bohçaya sararak saklamışlardır. Türk çeyiz geleneğinde de önemli bir yere sahip bohçalar, çeşitli işlemlerle süslenmiştir. Bohça sayısının fazla olması gelin ve ailesi için itibar kaynağıdır (Yalçın Usal, 2010: 161).

Geçmiş dönemlerde Nevşehir yöresinde “dutu” veya “ilişik” olarak adlandırılan bir gelenek mevcuttur. Bu geleneğe göre kız isteyen oğlan evine kız evi tarafından kızı verdiklerini gösteren birkaç hediye verilmektedir. Bir nevi ön bohça olarak adlandırılabilir. Bu dutu damada ve birkaç yakınına verilmektedir. İçinde çorap ve giyim eşyaları bulunmaktadır. Aynı zamanda “küçük çeyiz” ya da “çorap gönderme” isimleriyle de bilinmektedir (Mert, 2011:17).

Nevşehir yöresinde, özellikle geçmiş dönemlerde bohça hazırlama, bohça götürme oldukça önem verilen çeyiz âdetlerindendir. Pazarlık bozmada alınan tüm eşyalar gelin ve damada ayrı olarak bohçalanmakta, bazı bölgelerde gelin bohçasına para da konmaktadır (KK3). Bu bohçalar öncelikle nişana giderken kız evine götürülmekte ardından kız evi tarafından hazırlanan bohça, erkek evine götürülmektedir. Yörede, erkek evine bohça götürülürken bir tepsi de el açması baklava götürülmektedir (KK6, KK15).

Fotoğraf 2. 1. Bohça Götürme (KK6)

Bohçalar, gelin ve damat dâhil olmak üzere onların aile fertlerine ayrı ayrı hazırlanmaktadır. Bunlar: kayınvalide, kayınpeder, kardeşler, anneanne, babaanne, dede, amca, hala, teyze, dayı ve yengelerdir. Ürgüp yöresinde aile fertlerine hazırlanan bohçalara “yolluk” denmektedir (KK5). Kayınvalide bohçasında mutlaka bir iğne oyalı yemeni olmak zorundadır. Derinkuyu yöresine özgü olarak kayınvalide bohçasına, “dimilik” adı verilen genellikle beş metre kumaş konulmaktadır (KK1, KK2). Bununla birlikte penye, iç çamaşırı, çorap, işleme havlu, lif, patik, seccade, tespih konmaktadır. Kayınpeder bohçasında ise gömlek, iç çamaşırı, cep mendili, seccade, tespih, çorap, havlu, lif gibi ürünler bulunmaktadır. Nevşehir yöresinde, genellikle bohçalarda havlu, çorap, patik, lif, seccade ve iç çamaşırı konmaktadır. Günümüzde bohça hazırlığının eskisi kadar yapılmadığı tespit edilmiştir. Yapılırsa sadece gelin ve damada yapılmaktadır. Genelde aileler, anlaşarak bohça yapmamayı kararlaştırmaktadır (KK1, KK2, KK3, KK4, KK5, KK6, KK10, KK11, KK12, KK13, KK17, KK18, KK20, KK21, KK22, KK23, KK24, KK35, KK44, KK49, KK60).

Saha araştırmasında konu ile ilgili elde edilen veriler şu şekildedir:

“Biz anlaştık karşı tarafla. Biz anlaştık karşı tarafla. Sadece damada, anne ve babasına koyduk. Onlar da sadece bana koydu. Bohçanın içinde bir kişinin ne ihtiyacı varsa tepeden tırnağa o konur. Damada her şey konur. Bir takım kıyafet, pantolon, gömlek, kazak, iç çamaşırı, çorap, mendil, terlik, eşofman takımı, gecelik takımı, tıraş malzemesi, temizlik malzemesi, kozmetik eşyaları, seccade, tespih... En kapsamlı damadın bohçası olur.” (KK3)

“Kızıma 16 tane bohça hazırladım. Damada sordum. dört teyzeye, dört amcaya, evdeki herkese hazırladım. Bohçaların hepsini işlettim. Dünürüme, penye, patik, atlet, çorap, seccade, tespih, eşarp, yemeni, kenarlı havlu koydum. Kaynına, gömlek, atlet, seccade, tespih, çorap koydum. Damada, terlik, iç çamaşırı, pijama takımı, takım elbise, tişört, çorap, ayakkabı, seccade koydum.” (KK10)

“Bohça hazırladım tabii. Hazırlamaz olur muyum? Çorap, yemeni, damada iç fanilas (işfarne) derdik ondan koyardık. Mendil, lif, hırka o zamanlar mont olmadığı için hırka olurdu. Süveter örülürdü. Bu bohçalar da çeyizle birlikte giderdi. Şimdi kolay kızım o zamanlar çok zordu.” (KK7)

“Biz; babaanneye, damada, kayınvalideye, kayınpedere, kız kardeşe hazırlamıştık. Evin içinde yaşayan herkese hazırlanır genelde. Mesela kayınvalideye seccade, tespih, namaz örtüsü, terlik, lif, yemeni, iç çamaşırı, kumaş (elbiselik - dimilik) konur. Damada da takım elbisesinden tıraş köpüğüne kadar her şey konur. Damada bir tane değil yedi sekiz tane bohça konur.” (KK8)

“Evdeki kişilere yapılır. İşte kayınpeder, kayınvalide varsa görümce, kayın, anneanne, babaanne o kişilere yapılır. İçine de işte kişiye göre genelde ama işte lifti, iç çamaşırı ya da çorap, tespih, seccade, yazma o tarz şeyler konur. Kişiye göre değişir yani bohça tepeden tırnağa bir kişinin ihtiyacını karşılamak için içinde her şeyi barındırır.” (KK2)

Fotoğraf 2. 2. Bohça Sandığı (URL2)

Günümüzde işlemeli bohçaların yerini, fabrikasyon tek tip bohçalar veya bohça niteliği taşıyan sandıklar almaya başlamıştır.

2.1.3. Çeyiz Sandığı

Sandık kelimesinin kökeninin “kız” den geldiği, bu kelimenin de kızlamak yani gizlemek olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla sandık da muhafaza etmek, korumak için kullanılan ve genelde tahta veya ahşaptan yapılan, Türk kültürü açısından hazine niteliği taşıyan bir çeyiz ürünüdür (Ögel, 1985: 638).

Gelinlerin çeyizlerini sakladıkları, kıymetli, süslü ahşap sandık olarak tanımlanan çeyiz sandıklarının genellikle, ceviz, sedir, kestane, kestane, kayın, selvi, çam gibi güzel kokulu, tahtakurusu ve güve barındırmayan ağaçlardan olması tercih edilmektedir. Sandıkların malzemesi ve üzerindeki desenler gelinin ve ailesinin itibarını temsil etmektedir. Bu anlamda çeyiz sandıkları, sembolik anlamlar taşımaktadır. Türk toplumunda, hazırlanan çeyizlerin saklanması ve korunması için mutlaka bir çeyiz sandığı alındığı görülmektedir. “Kız beşikte, çeyiz sandıkta” sözünden hareketle, kız bebek doğduğundan itibaren hazırlanmaya başlayan çeyizler, kız evlenene kadar bu sandıklarda saklanmaktadır (Kademoğlu, 1999: 15; Yalçın Usal, 2010: 158).

Fotoğraf 2. 3. Çeyiz Sandığı (KK16)

Fotoğraf 2. 4. Çeyiz Sandığı (KK2)

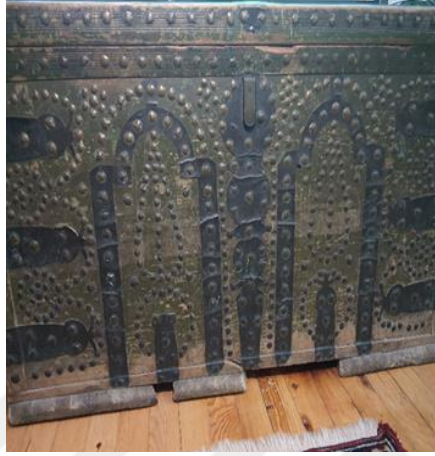

Fotoğraf 2. 5. Çeyiz Sandığı (KK3)

Sandık ve çeyiz gelinle bütünleşen bir olgudur. Nevşehir yöresinde, sandığı olmayan gelinin toplumda iyi bir izlenim oluşturmadığı bilinmektedir. Saha araştırmasından elde edilen veriler, özellikle geçmiş dönemlerde her gelinin bir çeyiz sandığı olduğunu göstermektedir. Yörede, çeyiz sandığı ile ilgili farklı halk inanışları da mevcuttur. Örneğin sandık besmelesiz açılır ya da kapanırsa uğursuzluk getireceğine inanılmaktadır. Nazar değmesin diye sandık içine çörekotu atılmakta ya da sandığın etrafına okunmuş su serpilmektedir. Bir başka inanışa göre çeyiz sandığı kız evinden çıkarılırken sandığın önüne ayna konmaktadır. Bunun sebebi ise aynanın sandığı ve çeyizi kem gözlerden koruyacağına inanmaktır (KK1, KK4, KK5, KK7, KK11).

Günümüzde bu sandıklar, eski önemini kaybetmiş ya sandık bozulmuş ve içindikiler dağıtılmış ya da evin kilerine veya kömürlüğüne atılmıştır. Günümüzde ise mağaza çeyizi yaygın olduğu için sandık alan kimse kalmamıştır. Ancak halen geleneğe bağlı olan bazı aileler bu duruma farklı çözümler getirmiştir. Sandık istemeyen geline,

annesi bir sandık olarak çeyizlerini koymuştur (KK6). Gelin, sandığı götürmemiş ve annesinin evinde kalmıştır. Amaç, gelinin sandığı yok dedirtmemektir (KK1, KK2, KK3, KK4, KK5, KK6, KK7, KK10, KK11, KK12, KK13, KK16, KK18, KK29, KK33, KK35, KK43, KK51, KK59, KK60).

Fotoğraf 2. 6. Çeyiz Sandığı (KK5)

Fotoğraf 2. 7. Çeyiz Sandığı (KK4)

Günümüzde, sandıkların yerini çeyiz kolileri almaktadır. İsmeye zel yapılan çeyiz kolileri, kızın çeyizinin götürülmesi için bir nevi sandık görevi görmektedir. Kolilerin yanında valizler de süslenerek çeyiz götürülmektedir.

Fotoğraf 2. 8. Çeyiz Kolisi (URL3)

2.1.4. Çeyiz Senedi

Çeyiz senedi, oğlan tarafının kız tarafına aldığı her şeyin yazıldığı, senet niteliğinde bir belgedir. Ayrıca çeyizde bulunan ne varsa tepeden tırnağa her şey yazılmaktadır. Yazılan eşyalar, o günkü maddi değeriyle kaydedilmektedir. Daha eski dönemlerde ise “cihaz defteri” olarak bilinmektedir. Bu senet veya defter, kız tarafı ve oğlan tarafının temsilcileri tarafından yapılmaktadır. Amaç, bir anlaşmazlık veya ayrılık durumunda yazılı olan tüm eşyaların maddi değerlerinin kadına iade edilmesidir. Bu senet kadın için bir nevi güvence niteliği taşımaktadır (Kademoğlu, 1999: 154).

Saha araştırmasından elde edilen verilerden hareketle, Nevşehir yöresinde geçmiş dönemlerde çeyiz senetlerinin yapıldığı bilinmektedir. Günümüzde ise çeyiz senedine rastlanmamaktadır (KK1, KK2, KK3, KK4, KK5, KK11, KK14, KK25, KK26, KK33, KK61).

ALTIN LİSTESİ
5 çift bilezik (30 gr)
2 metre zincir (E dâğırtı)
5 yüzük alyans tek taş haric
1 ağır set 1 tane gümüş set
10 milyar çeyiz parası
Ev qarı eşyalar sıfır
Gelinin
Kız kardeşlerine 3 yüzük 22-ayar
Teznesine 1 burma bilezik 25 gr
Abisine 1 buçuk metre zincir

KIZ TARAFLI OLARAK ŞARTLARIMIZ
1- BİLEZİK: 150 gr 22 ayar olacak
2- KOLYE: 1 Adet büyük RESAT olacak
3- KOLYE ZİNCİRİ: Kalın 2metre (22 Ayar)
4- KELEPGE: Kınburga modeli olacak
5- YÜZÜK: 1 Takım (1 Adet)
6- KÜPE: 22 ayar (4 Adet)
7- SAAT: 1 Adet
8- BEYAZ ERYA: Buzdolabı, Gazasız Mutfak, Buzlu Mutfak
Fırın ve Ocak
9- YATAK ODASI: Takım olarak alınacak
10- OTURMA ODASI: Takım olarak alınacak
11- GELİNLİK
12- KİNA ELBİSESİ
13- KAPTAN (BİNDALLI ELBİSE)
14- NİSANLIK ELBİSE (ALINDI)
15- KİNA İÇİN SALON TUTULACAK (Kına ve Genel İnce)
16- DÜĞÜN SALONU TUTULACAK (1 Otubüs tutulacak)
17- NİKAH İÇİN ELBİSE ALINACAK
18- GELİN ARABASI TUTULACAK
19- GELİN ve KARDESİNİN (KİNA, NİKAH ve DÜĞÜN'de)
SAĞLAM Kuyruğu yapılacak
20- EV: Kınlık su tutulacak
NOT: BU ŞARTLARI ERKEK TARAFLI OLARAK KABUL
EDİYORSANIZ, BUYRUN GELİN.

Fotoğraf 2. 9. Çeyiz Senedi (URL4)

2.1.5. Çeyiz Serme

Anadolu’da, çeyiz kültürünün son aşaması olan çeyiz serme, kız çeyizinin sergilenmesidir. Çeyiz sermede amaç kızın çeyizi için neler hazırladığı, ailesinin neler aldığını göstermektedir. Bir nevi herkesin görüp şahitlik etmesinin istenmesidir. Çeyiz sergisi, aynı zamanda evliliğin kesinleştiğini ifade eden bir unsurdur. Çeyiz için hazırlanmış eşyaların düğünden önce herkes tarafından görülmesi ve kızın becerikliliğinin gösterilmesi ve beğeni toplaması niyetiyle yapılan bir tören olmaktadır. Sergilenen çeyizlerde, sandık çeyizinden mutfak çeyizine kadar hepsi vardır. Çeyizlik olan her şey sergilenmektedir (Bahşıoğlu, 1998: 31; Kademoğlu, 1999: 147).

Çeyiz serme, çeyiz götürme Nevşehir yöresinde özellikle geçmiş dönemlerde daha çok yapılan bir uygulamadır. Çeyiz düğünden en az bir hafta önce serilmektedir. Düğün günü gelinle birlikte giden çeyizler de vardır (KK10). Çeyiz sermenin tam olarak belli bir zamanı yoktur. Düğün günü serilen, düğünden iki veya üç gün önce serilen, yirmi gün önce serilen çeyizlerin olduğu bilinmektedir (KK1, KK2, KK5, KK10).

Fotoğraf 2. 10. Çeyiz Serme (KK2)

Eskiden birlik oturma olduğundan sadece yatak odası olan gelinlerin çeyizleri o odaya serilmekteydi. Saha araştırmasından elde edilen verilerden hareketle odanın ortasından geçecek şekilde odanın bir ucundan diğer ucuna ip gerilmektedir (KK5). İplere; danteller, havlular, lifler, yazmalar yani tüm el sanatı ürünler asılarak sergilenmektedir. Bir halk inancı olarak, gelinle damadın tez vakitte çocuğu olsun diye yatağın üstüne küçük çocuk oturtulmaktadır (KK10). Yörede, çeyiz sermeye gelin

ve annesi gitmemektedir. Genelde gelinin varsa ablası, yengesi, teyzesi, halası ya da yakın akraba ve komşuları gitmektedir. Serilen çeyizler, düğün gecesine kadar kaldırılmamaktadır. Bakmak isteyen herkes gidip bakmaktadır (KK1, KK2, KK3, KK5, KK10, KK25, KK33, KK35).

Saha araştırmasından elde edilen bilgilerden hareketle, Nevşehir yöresinde geçmiş dönemlerde erkek evi kız evine çeyiz almaya gitmektedir. Bu olaya ise “siysana” veya “seysana” denmektedir. Siysanaya eskiden ya at arabasıyla ya da eşek arabasıyla sadece erkeklerin gittiği bilinmektedir. Kız evi, çeyiz almaya gelenlere özel yemekler yapmaktadır. Perşembe günü de kız evinden sadece kadınlar çeyiz sermeye gitmektedir (KK5, KK7).

Fotoğraf 2. 11. Çeyiz Serme (KK3)

Günümüzde çeyiz serme, ev dizmeye dönüşmüştür. Sandık çeyizinin artık çok tercih edilmemesiyle birlikte serilecek çeyiz neredeyse yoktur. Bu sebeple ev dizerken genelde mağaza çeyizi, eve yerleştirilmektedir. Günümüzde bunu gelin ve damadın yalnız yapmayı tercih ettiği bilinmektedir (KK3, KK12, KK13, KK18, KK60).

2.2. Nevşehir Sözlü Kültür Ürünlerinde Çeyiz

Somit olmayan kültürel miras hazineleri olarak kabul edilen türküler, hikâyeler ve maniler gibi sözlü kültür ürünleri konularını toplumun kültüründen, yaşayış biçiminden almaktadır. Bunun yanı sıra hayatın geçiş dönemleri olan doğum, evlilik ve ölüm de sözlü kültür ürünlerinin konusunu oluşturmakta, evlilik başlığı altında yer

alan çeyiz geleneği, sözlü kültür ürünlerinde sıklıkla yer bulmaktadır. Bu anlamda sözlü kültür ürünlerinin yaratımında, icrasında ve aktarımında çeyiz geleneğinin önemli bir tema oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Araştırma kapsamında çeyizle ilgili sözlü kültür rnlerinin Nevşehir yöresinde daha çok Avanos'ta yaygın olduğu bilinmektedir. Bunun sebebi halı dokumacılığının Avanos'ta yaygın olması ve evlenecek her kızın çeyizinde en az üç dokuma halının bulunması gerekliliğidir.

Çeyiz Manileri: Konusunu hayatın içinden alan edeb ürünlerden olan maniler, özellikle insanların duygu ve düşüncelerinin tahlil edilmesinde, kültürel değerlerin anlaşılması ve aktarılmasında büyük önem taşıyan sözlü kültür ürünlerindendir. Herhangi bir konu ve tema sınırı olmayan maniler içerisinde çeyizle ilgili maniler de mevcuttur. Konu ile ilgili Nevşehir yöresine özgü maniler şu şekildedir:

Avanos'un pınarı
Avratlar yur uvalı
Zordur halı dokumak
En zoru da zambaklı (KK34, KK36)

Halı dohurum hah
Bitmiyor gevur malı
Halı icat olalı
Kızların benzi sarı (KK34, KK36)

Halı dohurum halı
Boyu ireyhan dalı
Kaç senedir dohurum
Bitmiyor gevur malı (KK34, KK36)

Sarı patis işlerim
O yâr benim müşterim
Selam sylen o yâr

Beşi birlik isterim (Çalık, 1995:33)

Aldık geldik gelini

Çeyizi leblebili

Aklın başına al kör Zale

Gelin kız pek afili (KK46)

Entarisi firfırlı

Gap gacağı galaylı

Ürgüplüymüş gelin

Oğlumuz da pek şanslı (KK5)

Çeyiz Türküleri: Türküler, bir konu ve olay üzerine duygu ve düşünceleri yansıtan belirli bir ezgiyle söylenen sözlü kültür ürünleridir. Araştırma kapsamında Nevşehir yöresinde çeyizle ilgili şu türküler derlenmiştir:

Mektebin bacaları mı yok (KK5)

(Devamı bilinmiyor)

Bahçelerde pırasa

Yaprağına kar yağsa

Oğlan oğlan oğlan

Aman çapkın oğlan

Köprünün altı bostan

Yıkılsın Arabistan

Arabistan kızları

Ne don giyer ne fistan

Kayalar oylum oylum

Geliyor selvi boylum

Selvi boylum gelmezse

Şen olmaz benim göynüm (KK5).

Bu türkünün “kayalar oyunu” nun türküsü olup çeyiz serildikten sonra yapılan eğlencelerde söylendiğı bilinmektedir (KK5).

Çek deveci develeri engine

Şimdiki rağbet güzel ile zengine
Devam vardır densiz
Gerdanı vardır bensiz
Ben olamam sensiz
Sen de olma bensiz
Öpmelere yazık
Sıkmalara nazik
Sıktırmış kollarını
Altın gümüş bilezik (KK5, KK43)

Yukarıda yer alan türkü, Ürgüp yöresinde yapılan “siysana, seysana” adı verilen çeyiz götürme geleneğinde yapılan eğlencede söylenmektedir. Bu eğlencelerde mutlaka bir tefçinin olduğu bilinmektedir (KK5, KK43).

2.3. Nevşehir Çeyizlerinde Bulunan El Sanatı Ürünleri

İnsanoğlunun var olduğu tarihten günümüze kadar uygarlıklar, el sanatlarıyla iç içe yaşamışlar ve yaşamaktadırlar. Tarih boyunca insanlar; yiyecek, barınma, avlanma, giyecek, süslenme, eğlence gibi ihtiyaçlarını, çeşitli el sanatlarından yararlanarak karşılamışlardır. Toplumsal yaşamının aynası olarak nitelendirilebilecek el sanatları, aynı zamanda kültürel birer nesne niteliğindedir. Bu nedenledir ki kültürünün en önemli araçlarından sayılan el sanatları; asırlar boyu toplumun yaşayış, zevk, sanat anlayış ve el becerisiyle bütünleşerek kültürün somut örneklerini oluşturmuştur (Onuk, 1988: 7).

Zengin bir kültürel çeşitliliği olan el sanatı ürünleri, köklü bir geçmişe sahiptir. El sanatı ürünlerindeki zevk, renk anlayışı, doku ve estetik gibi özellikler o dönemin sanat anlayışını göstermektedir. El sanatı ürünlerinin icrası, her ne kadar ekonomik koşullara ve iklim şartlarına bağlansa da Anadolu coğrafyası, el sanatları ürünlerindeki gelenek ve göreneklerden izler taşımaktadır. Aynı zamanda kültürel aktarımın sağlanmasında oldukça önemlidir. Bu bağlamda sandık çeyizi için yapılan birçok el sanatı ürünü, çeyiz geleneği açısından oldukça önemlidir. Çeyiz için hazırlanan el sanatı ürünlerinin hazırlığı uzun bir zaman ve emek istediğinden kız veya erkek çocuğunun doğumundan itibaren hazırlanmaya başlanmaktadır (Arlı, 1990: 7).

Bir genç kızın, çeyizi için yapılan el sanatı ürünlerinin hazırlığı, genelde doğumundan evliliğine kadar devam etmektedir. Uzun ve meşakkatli bir dönemi kapsayan bu süreçte seccade, halı, kilim, hamam takımı, mutfak, sofr a örtüsü, gelin için çeşitli nitelikte kıyafet, iç çamaşırı, gömlek, gecelik, yazma ve çevre gibi birçok ürün hazırlanmakta ve hazırlanan ürünler bohçalanarak kızın sandığına yerleştirilmektedir. Anadolu'da bir inanışa göre çeyize mendil konulmasının iyi olmadığına inanıldığı için çeyizlerde özellikle bohçalara mendil konulmamaktadır. Şehir ve kasaba çeyizinde; yemeni, yorgan, yastık başları, seccade ve bohçalar aynı motifler işlenerek takım olarak hazırlanmaktadır. Çocuk yorganı ve yüzü hazır edilir ancak sonradan çocuk doğumuna yakın verilir. Bu yorgan mutlaka yünden olmaktadır. Gelin, çocuk doğurmaya çok hevesli olduğunu belli ederse Şamanizm inancına göre Tanrı ona çocuk vermemektedir (Kademoğlu, 1999: 136).

2.3.1. İşlemeler

El sanatı ürünlerine özgünlük katan işlemeler, insanların günlük ihtiyacına karşılık doğmuştur. İşleme, bir sanat dalı olup iki parçanın birbiri ucuna eklenmesiyle düz bir dikişin dekoratif bir görünüm kazanmasıdır. İşleme, pamuk ya da ipekten yapılan, beyaz, renkli, kalın ve ince kumaşlar üzerine; ipek, yün, keten, pamuk, metal vb. gibi iplikler kullanarak elde veya makinede iğne ya da tığ ile düz ve kabarık değişik iğne yöntemleriyle yapılan süsleme tekniğine verilen isimdir. Kendi içerisinde çeşitli tekniklerle yapılan işlemelerde, geometrik şekiller, hayvan figürleri, stilize edilmiş bitkisel bezemeler en yaygın kullanılan desenler arasındadır (Akbi l, 1970: 25; Köklü, 2002: 1).

İşleme sanatı, günümüzde eski önemini ve güncelliğini yitirmiş olsa da genç kızların çeyizlerinde, yaşlı teyzelerin sandıklarında varlığını korumaktadır. Günümüzde, el emeği ile yapılan işlemlerin yerini makinede yapılan işlemler almaya başlamıştır. Dolayısıyla genç kızların çeyizlerinde genellikle makine işlemleri mevcuttur (Eyi ol, 2005: 1281).

Saha araştırmasından elde edilen verilere göre Nevşehir yöresinde, işleme örneklerine çok fazla rastlanmaktadır. Tüm kaynak kişilerin çeyiz sandıklarında, çeşitli işlemlerin bulunduğu tespit edilmiştir. Bohçalardan havlu kenarlarına, mendillerden karyola

eteklerine kadar çeyizlerde bulunan birçok el sanatı ürünlerinde, işlemeye rastlamak mümkündür. Etamin, kanaviçe gibi farklı tekniklerle yapılan işlemeler çok geniş bir motif yelpazesine sahiptir. Genelde bitkisel olan bu motifler arasında “Türkan şoray”ın kirpiği, gerdanlık,  elti dokuz görümce, elti eltiye kst, çıkmaz sokak, parmak delen, şeftali çiçeği, ay çiçeği, arlinin meleği, bahar dalı, küpeli, menekşe, has gl, gll” yer almaktadır (KK7, KK34, KK37, KK41, KK49).

Karyola Eteği: Nevşehir yöresinde, geçmiş dönemlerde karyola ve somyalar kullanılmaktaydı. Dolayısıyla kızların, çeyizinde somya ve karyola örtüsü bulunması bir zorunluluktur. Karyola örtülerinin işlemesiz olması bir ayıplanma sebebiydi (KK3, KK5, KK6, KK7, KK8). Günümüzde artık kullanılmayan somyaların yerini, koltuk ve kanepelerin almasıyla işleme karyola etekleri, somya örtüleri, berde yastık örtüleri çeyiz hazırlıklarındaki ve günlük kullanımdaki işlevini kaybetmiştir. Buradan hareketle ihtiyaçlara yönelik kullanım alanlarının, çeyiz hazırlıklarını doğrudan etkilediğini söylemek mümkündür.

Fotoğraf 2. 12. Karyola Eteği (KK7)

Fotoğraf 2. 13. Karyola Eteği - Bahar Dalı Motifi (KK7)

Saha araştırmasından elde edilen verilerden hareketle, Derinkuyu’da yapılan derlemede kaynak kişinin çeyizi için işlediği karyola eteklerini, çocuklarının ranzalarına uydurarak kullandığı tespit edilmiştir. Bu durum aynı zamanda çeyizlik ürünlerin, evde kullanım alanlarına ve ihtiyaca yönelik olarak dönüşebildiğinin göstergesidir (KK1, KK2).

Fotoğraf 2. 14. Karyola Eteği (KK2)

Seccade: Seccade, çeyiz içerisinde bohça için önemli bir el sanatı ürünüdür. Özellikle damat bohçasına konulacak olan seccadenin, mutlaka işleme olması gerekmektedir (KK7, KK8, KK15, KK21, KK24, KK35).

Nevşehir’de, halk inanışına göre sandıkta dururken ürünlerde oluşan sararmanın sebebi şeytanın pisliğidir. Bu durum “şeytan işemesi, şeytan akıtması” olarak adlandırılmaktadır. Bu sebeple yörede halk inanışına göre sandıklar besmelesiz kapatılmamalı ve sandıklara naftalin, çörekotu veya beyaz sabun konulmalıdır (KK6, KK7, KK8, KK11, KK14, KK17, KK29, KK34).

Fotoğraf 2. 15. İşleme Seccade (KK8)

Saha araştırmasından elde edilen verilerden hareketle, günümüzde Nevşehir yöresinde çeyizlik seccadenin, dörtlü set içerisinde yer aldığı tespit edilmiştir. Bu dörtlü set; bohça, seccade, el ve yüz havlusundan oluşmaktadır. Ayrıca bohçanın içindeki tüm ürünlerin, seccade en dışta kalacak şekilde yerleştirilmesi gerekmektedir (KK34, KK35).

Fotoğraf 2. 16. Seccade Seti (KK34)

Havlu: Havlu, çeyiz sandıklarının önemli tekstil ürünlerinden bir tanesidir. Nevşehir yöresinde, bir çeyiz sandığına en az yirmi adet havlu konulmaktadır. Hem işleme olarak hem de tığ oyası ile dantelden havlu kenarları örülerek, çeyizlik havlular hazırlanmaktadır. İşleme havlular, genelde etamin işleme olarak yapılmaktadır. Bu havluların işlemelerinin, kullanım alanına göre şekillendiği tespit edilmiştir: Günlük kullanım için havlular, mutfak havluları, misafir havluları gibi kullanım alanına göre havlu çeşitleri bulunmaktadır. Dolaylı olarak işleme ve motiflerin niteliğinden, çeyizlik havluların kullanım alanı tespit edilebilmektedir. Örneğin kanaviçe işleme, misafir havluları için olup ucu dantel örgü olan havlular günlük havlulardır (KK3, KK5, KK15).

Fotoğraf 2. 17. İşleme Havlu (KK15)

Fotoğraf 2. 18. İşleme Mutfak Havlusu (KK36)

Bohça: Bohça, kız veya erkek tarafına hediye edilecek çeyizlik ürünlerin muhafaza edildiği, özel işlemleri olan çeyizlik tekstil ürünüdür. Nevşehir yöresinde, bohça koymak, bohça götürmek, bohça açmak gibi ritüellerin önemli bir yeri vardır. Bohçaların, özellikle işlemeli olması gerektiği bilinmektedir. Damat veya gelin bohçasının ise daha ağır ve özenli olarak hazırlandığı tespit edilmiştir (KK8.-KK15.).

Fotoğraf 2. 19. Bohça (KK8)

Nevşehir yöresinde yapılan saha araştırmasından elde edilen verilerden hareketle, yörede her çeyiz sandığında işleme örneğine rastlamak mümkündür. Kaynak kişilerin

aktardığı bilgilerden, işleme yapmayı bilmeyen genç kız yoktur ve çok küçük yaştan itibaren kız çocuklarına işleme öğretilmektedir (KK7, KK8, KK15).

Fotoğraf 2. 20. İşleme Bohça (KK15)

Diğer İşlemeler: Yukarıda yer alan işlemelerin dışında günümüzde çoğunlukla salon takımları, servis ve sunum için tercih edilen işlemeli runner takımlar ve özellikle son dönemlerde ortaya çıkan sunum peçeteleri gibi işlemeli ürünler mevcuttur.

Fotoğraf 2. 21. Salon Takımı
Balkabağı Motifi (KK34)

Fotoğraf 2. 22. Runner Takımı
Menekşe Motifi (KK34)

Fotoğraf 2. 23. Sunum Peçetesi
(KK35)

2.3.2. Dokuma

Birden fazla ipliğin, farklı şekillerle birbirlerinin altından veya üstünden geçecek şekilde, birbirlerine bağlanmasına dokuma adı verilir. Anadolu coğrafyasının neredeyse her bölgesinde, köklü bir gelenek olan dokumacılık geleneği sonucunda ortaya çıkarılan bu ürünler, günlük yaşamda kullanılan birçok eşyanın temelini oluşturmakta ve aynı zamanda çeyizlerde yer almaktadır (Aytaç, 1997: 1). Saha araştırmasından elde edilen verilerden hareketle, Nevşehir yöresinde, dokumacılığın en yaygın olduğu bölge Avanos, Ürgüp ve Derinkuyu ilçeleridir. Özellikle geçmiş dönemlerde Avanos'ta, dokumacılığı bilmeyen kız yoktur. Kızlar, çeyizlerine mutlaka bir halı veya kilim dokumaktadır (KK1, KK2, KK5, KK45, KK46).

Kilim: Çözülmüş iplerin dik şekilde birbirlerinin altından veya üstünden geçirilmesiyle, bezden oluşan dokuma örgüsüyle dokunan ve genelde yer yaygısı olarak bilinen ve kullanılan kalın dokumalardır. Kilimler, tüm olarak dokunup sonra yan yana dikilmektedirler. Anadolu'da kadınların çeyizleri için kilim dokuması, özel ve ayrıcalıklı olarak kabul edilmektedir. Öyle ki daha eski dönemlerde çeyizlerde özellikle dört, beş adet dokuma halı-kilim olması gerekmektedir. Dokuma halı ve kilimlerde renklerden motiflere tüm detay ve özellikler, dokunun kendisini oluşturmakta, her bir dokumada ustasının niteliklerini yansıtan uyum ve ahenk bulunmaktadır (Şahin, 1989: 65; Kademoğlu, 1999: 136) .

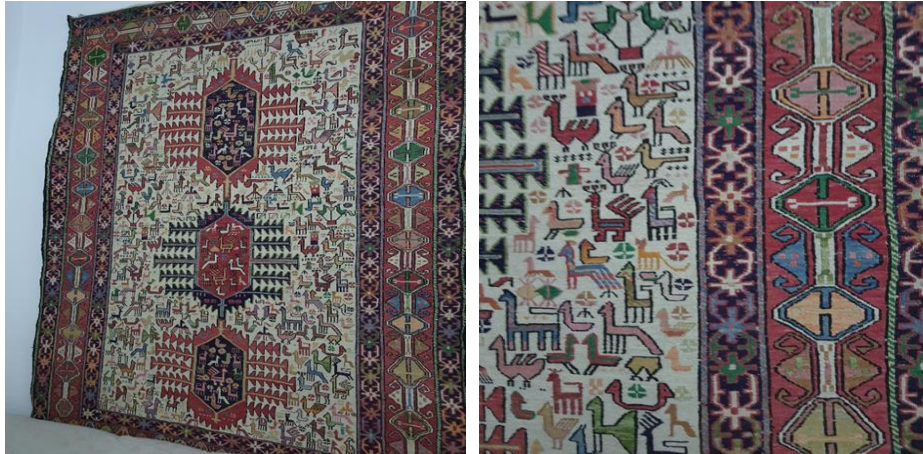

Fotoğraf 2. 24. Dokuma Kilim (KK1)

Fotoğraf 2. 25. Dokuma Kilim (KK5)

Halı: Halı, çözgü iplerinin üstüne farklı bir desen ipliği ile değişik şekillerde düğümler atılarak, aralarından birkaç sıra atkı ipliği geçirilip sıkıştırılmasıyla aynı veya yer yer farklı yüksekliklerde kabartmalı olarak kesilmiş havlı yüzlü dokumalara verilen addır (Aytaç, 1997: 86).

Fotoğraf 2. 26. Dokuma Halı (KK5)

Geçmiş dönemlerde, her iş insan gücüne dayanmaktadır. Günümüzdeki gibi gelişmiş bir teknoloji olmadığından, o dönemlerde ipler, iplerin renkleri, dokuma aletleri hep insan eliyle yapılmıştır. Dokumanın serüveni şu şekildedir: Koyun ve keçiler belli dönemlerde kırılmaktadır. Bu kırılan yünler yıkanarak taraklardan geçirilmektedir. Sonrasında ağaçtan yapılan kirmen sayesinde, yünler eğirtilerek daha ince bir hale getirilmektedir. Doğal renklendirme yapılır. Kök boyalardan elde edilen bu renkler, büyük kazanlarda kaynatılır. Eğer renginin koyu olması isteniyorsa kaynama süresi uzar. Örneğin ceviz ağacından kahverengi elde edilmektedir. Renklendirilen ipler geleneksel çıkırıklardan geçirildikten sonra da halı dokuma tezgâhına hazır hale gelmektedir. Nevşehir yöresinde yer halısı haricinde duvar halıları da çeyizlik olarak dokunmaktadır. Yörede halı dokumacılığının özellikle Avanos'ta çok yaygın olduğu bilinmektedir (KK5, KK30, KK45).

2.3.3. Örgü

Örgü; yün, pamuk, ipek, madensel ve sentetik elyaflardan elde edilen farklı özelliklerdeki ipliklerin, farklı araçlarla veya araçsız olarak tek iplik sistemiyle birbirinin içerisinde geçirilip ilmeklenmesi veya düğümlemesiyle oluşan dokumalara denir. Bir sanat olarak nitelendirilen örgü, el ve makine örücülüğü olarak iki farklı kategoriye ayrılmaktadır. Makine örücülüğü, trikotaj ve örme sanayi olarak incelenmektedir. El örücülüğü ise araçla yapılan ve araçsız yapılanlar olarak gruplandırılmaktadır. Araç ile yapılan el örücülüğü, kullanılan aracın ismini almaktadır. Bunlar şiş, tığ, mekik, fırkete, iğne örücülüğüdür. Araçsız yapılanlar ise bitkisel örücülük ve bağlama örgülerdir (Akpınarlı, 2004: 116).

Örgüler, kalınlıklarına göre ikiye ayrılmaktadır. İnce örgüler; iğne, tığ veya mekik ile yapılan oya ve dantellerdir. Malzeme ve araçları ince olup dantel (tentene), oya gibi süs ihtiyacını karşılamak üzere tasarlanırlar. Kalın örgüler ise; iki veya beş şişle yapılan çorap, eldiven, başlık, tozluk, terlik gibi sık örülmüş olanlardır (Akbiçil, 1970: 36).

2.3.3.1. Dantel

Dantel; elbise, çamaşır, örtü vb. eşyalara süs olarak dikilen ve çeşitli ipliklerle değişik biçimde örülen seyrek dokumalara verilen isimdir. Halk dilinde dantele “tentene” de

denilmektedir. Tenteneler (dantel), çeyizlerin olmazsa olmazı el sanatı ürünlerindedir. Danteller, farklı desen ve motiflerden genelde çeyiz için takım olarak yapılmaktadır. Bu takımlar; yatak odası, vitrin (salon), oturma odası takımları, sehpa takımı, mutfak takımı, yastık başı ve masa örtüleri şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Engin, 2012: 29; Eron, 1984: 108).

Tış Danteli: Tış adı verilen ucu kancalı alet ile iplikten meydana getirilen ilmeklerin içinden yeni ilmekler meydana getirmek üzere yapılan ürünlere tış rclğ denir. Tış rclğ, tış yardımıyla birbirinin içinden çekilerek yan yana sıralanan ilmeklerin modele göre tane şeklinde oya olarak veya bir sıra gidiş bir sıra dönüş olmak üzere iki yöne rlebildiği gibi sadece gidiş olarak tek yöne örülen dantel olarak da ürünler meydana getirilmektedir (Akpınarlı, 1998: 36-37).

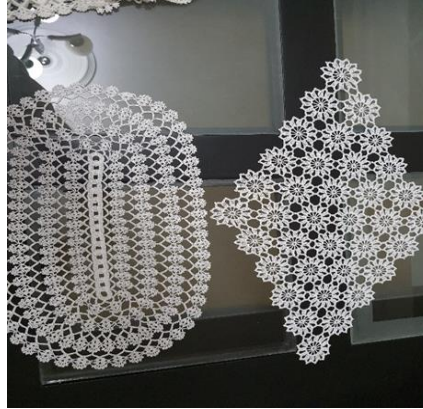
Saha araştırmasından elde edilen verilerden hareketle Nevşehir yöresindeki sandık çeyizinde, tış dantellerinin çok sayıda bulunduğu tespit edilmiştir. Bu danteller genelde takım halinde yapılmıştır. Salon takımı, mutfak takımı, fiskos örtüsü, mutfak perdesi hatta tepsi örtülerine varana kadar birçok dantel çeşidi mevcuttur. Ayrıca tış dantellerinde birçok farklı motif örneklerine de rastlanılmıştır. Nevşehir yöresinde, danteller genellikle kanser ve çarkıfelek adı verilen motiflerden yapılmaktadır. Dantel motiflerinin ağırlığı, evde kullanılacak alana göre değişmektedir. Örneğin bir salon takımının daha ağır modellerden yapıldığı görülmektedir. Aynı zamanda evlerde kullanılan eşyaların zaman geçtikçe farklılaşması, dantel kullanımı da doğrudan etkilemiştir. Buna rnek olarak, eskiden yaygın olarak kullanılan vitrinler ve fiskosların günümüzde yaygın olarak kullanılmamasıyla danteller de çeyiz hazırlıklarındaki yerini kaybetmiştir. Ayrıca yeni gelinler dantelleri çok uğraştırıcı olduğu için gereksiz görmektedir (KK3, KK9, KK10, KK12, KK13, KK16, KK18, KK60).

Fotoğraf 2. 27.Tığ Danteli Salon Takımı (KK3)

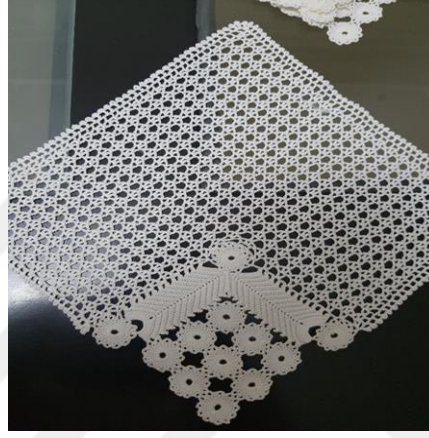
Fotoğraf 2. 28. Tığ Danteli Mutfak Takımı(KK3)

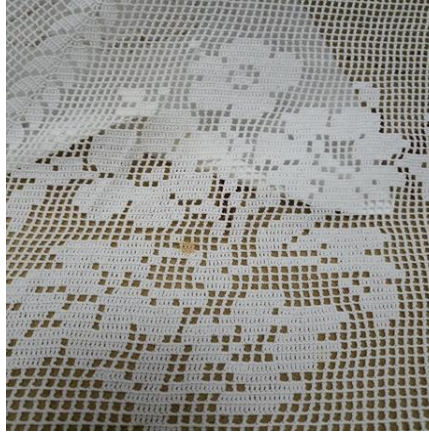
Fotoğraf 2. 29. Tepsi Örtüleri (KK9)

Fotoğraf 2. 30. Fiskos Örtüsü (KK9)

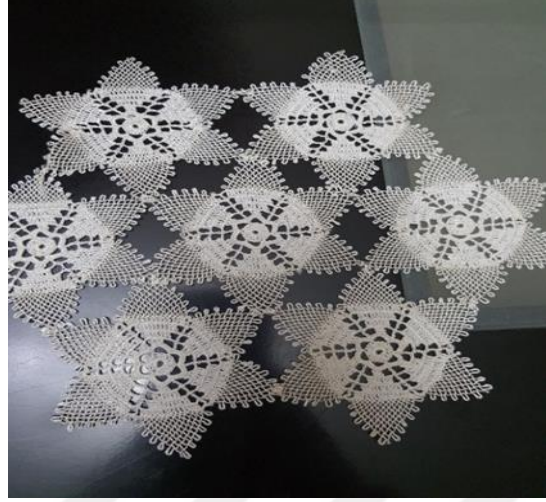
**Fotoğraf 2. 31. Tığ Dantel-
Kanser Motifi (KK8)**

**Fotoğraf 2. 32. Tığ Dantel-
Çiçek Motifi (KK8)**

İğne Danteli: İğne örücülüğü, dikiş iğnesi kullanılarak ipliklerin üst üste düğüm atılması ile oluşturulan bir örgü türüdür. Ortaya çıkan ürün, türüne göre iğne oyası ve iğne danteli olarak adlandırılmaktadır. İnce, uzun iki boyutlu şeritler halinde veya çeşitli şekillerde yapılmaktadır (Onuk, 1998: 7).

İğne dantelinin, Nevşehir yöresinde tığ danteli kadar yaygın olmadığı tespit edilmiştir. Bunun sebebi ise iğne oyasının zor olmasıdır (KK2, KK9, KK10).

Fotoğraf 2. 33. İğne Oyası Danteli (KK9)

2.3.3.2. Oya

Bir örgü sanatı olan oyacılık, ince ya da kalın çeşitli ipliklerin; iğne, mekik, şiş gibi basit araçlar ya da el yardımıyla sırasıyla birbiri üzerine ilmeklenerek düğüm atılmasıyla meydana getirilen işlerdir. Oyacılığın, örgü sanatı içinde kendine özgü bir yeri vardır. Oya, süslemek ve süslenmek ihtiyacı doğrultusunda ortaya çıkan sanatsal bir bezemedir. Oyalar kendi içerisinde; tığ oyası, iğne oyası, mekik oyası, boncuk oyası gibi çeşitlere ayrılmaktadır (Öğüt, 1973: 55).

Tığ Oyası: Tığ oyası, tığ adı verilen ucu kancalı alet ile iplikten meydana getirilen ilmeklerin, zincirler çekilerek saç örgüsü şeklini alıp farklı modeller yapılmasına, tığ oyası denmektedir. Tığ oyalarında genellikle pamuk iplikler kullanılmaktadır (Akpınarlı, 1998: 36; Öğüt, 1973: 56).

Saha araştırmasından elde edilen verilerden hareketle, Nevşehir yöresinde yazmaya, genellikle halk dilinde “yimeni” denmektedir. Yörede, çeyiz hazırlığı için çok sayıda tığ oyası yemeni yapıldığı tespit edilmiştir. Çeyiz sandıklarında, en az otuz kırk tane tığ oyası yemeni olmak zorundadır. Çeyiz için özellikle “kenarsız yemeni” alınıp yemenin uçlarına motif örülebilmesi için, kenarları kıvrılarak zincir çekilmektedir. Buna da “kenar çekme” adı verilmektedir. Örülecek motiflerin renklerinin, yemeni

deseniyle uyumlu olmasına dikkat edilmektedir (KK2, KK3, KK7, KK11, KK15, KK34).

Fotoğraf 2. 34. Tığ Oyası (KK15)

Fotoğraf 2. 35. Tığ Oyası (KK3)

Fotoğraf 2. 36. Serum Oyası (KK21)

Fotoğraf 2. 37. Gül Oyası (KK30)

Fotoğraf 2. 38. Fıstık Oyası (KK30)

İğne Oyası: İğne oyası, dikiş iğnesi üzerine ilmek atılarak ve oluşan ilmekten iğne ve ipliği birlikte çekerek yapılmaktadır. Bu işlem sonucunda kare, üçgen, dikdörtgen şekiller ortaya çıkmaktadır. Oluşan ilmeklerin düzenli ve belirli aralıklarla aynısının yapılmasına “zürafa” adı verilmektedir. Örgü motiflerinin zürafaya tutturulmasına ise “trabzan” adı verilmektedir. Motifler, iki veya üç boyutlu olup genelde tane şekillerinin yan yana dizilmesiyle oluşmaktadır. Yapılan ürün türüne göre iğne oyası veya iğne danteli olarak sınıflandırılmaktadır (Koç ve Can, 2021: 167; Onuk, 1998: 7).

İğne oyasının, yapımının zorluğundan olsa gerek özel bir ağırlığı olduğunu ifade etmek mümkündür. Çeyiz hazırlığında büyük önem verilerek yapılan iğne oyalı yemenilere, saha araştırması sırasında Nevşehir yöresinde en çok Derinkuyu ilçesinde rastlanmıştır. Derinkuyu bölgesinde, iğne oyası yapımına ve kullanımına büyük önem verilmektedir. Özellikle çeyizlik yemenilerin büyük çoğunluğu iğne oyasından yapılmaktadır. Yörede, bir çeyizin içinde iğne oyası yoksa o çeyiz makbul sayılmamakta, iğne oyası ne kadar çoksa çeyiz o kadar değer görmektedir. Derinkuyu

haricindeki diğ er il çelerde ise genellikle özel olarak nitelendirilen ürünler iğ ne oyasından yapılmaktadır.  rneğ in geline verilecek namaz örtüsü veya kay nvalidenin boh çasına konacak yemeninin mutlaka iğ ne oyalı olması gerekmektedir (KK1, KK2, KK15).

Fotoğ raf 2. 39. İğ ne Oyalı
Yemeniler (KK2)

Fotoğ raf 2. 40. İğ ne Oyalı
Yemeniler (KK15)

Fotoğ raf 2. 41. Boncuklu İğ ne
Oyası (KK48)

Mekik Oyası: Mekik oyası, mekik adı verilen alete ipliklerin sarılması suretiyle örülen oya çeşididir. Mekik oyası, tek başına yapılabildiği gibi herhangi bir yere tutturularak da yapılabilmektedir. Mekik oyası, yapılacak olan desene göre birden fazla mekikle de yapılabilmektedir. Düz renkle yapıldığı gibi renkler farklı mekiklere sarılarak birkaç renkle de aynı anda yapılabilmektedir (Koç ve Can, 2021: 167; Şahin, 1989: 107).

Fotoğraf 2. 42. Mekik Oyalı Yemeniler (KK15)

Saha araştırmasından elde edilen verilerden hareketle, Nevşehir yöresinde çeyiz hazırlığı için yapılan yemeni oyalarında tığ oyasından sonra mekik oyasının geldiği tespit edilmiştir. Yörede, mekik oyası için genelde naylon iplikler kullanılmakta ve bitkisel motifler örülmektedir (KK3, KK15, KK33, KK58).

Fotoğraf 2. 43. Mekik Oyası- Keloğlan Modeli (KK53)

Boncuk Oyası: Tığ kullanılarak yapılan boncuk oyası, ipliklere geçirilen boncukların örgü sırasında motife uygun olacak yere boncukların çekilmesiyle yapılmaktadır. Boncuk oyasına başlanmadan önce tüm boncukların ipe geçirilmesi gerekmektedir. Boncuk dışında pul veya inci de kullanılabilmektedir (Engin, 2012: 32).

Elde edilen bulgulara göre geçmiş dönemlerde Nevşehir yöresinde daha çok beyaz tülbentlere (halk dilinde dülbent) tek renk boncuk oyası yapılmıştır. Günümüzde ise çeyiz hazırlıklarında bu beyaz tülbentlerin artık olmadığı tespit edilmiştir. Yörede, gözyaşı ve zikzak adı verilen boncuk oyası motifleri örülmektedir (KK8, KK9, KK10, KK15).

Fotoğraf 2. 44. Boncuk Oyalı
Yemeniler (KK15)

Fotoğraf 2. 45. Boncuk Oyalı
Yemeniler (KK3)

Fotoğraf 2. 46. Gözyaşı Modeli (KK57)

Fotoğraf 2. 47. Zikzak Modeli (KK57)

2.3.3.3. Örücülük

Örgü; yün, pamuk, ipek, madensel ve sentetik elyaflardan elde edilen farklı özelliklerdeki ipliklerin, farklı araçlarla veya araçsız olarak tek iplik sistemiyle birbirinin içerisinden geçirilip ilmeklenmesi veya düğümlemesiyle oluşan dokumalara denir. Bir sanat olarak nitelendirilen örgü, el ve makine örücülüğü olarak iki farklı kategoriye ayrılmaktadır. Makine örücülüğü, trikotaj ve örme sanayi olarak incelenmektedir. El örücülüğü ise araçla yapılan ve araçsız yapılanlar olarak gruplandırılmaktadır. Araç ile yapılan el örücülüğü, kullanılan aracın ismini almaktadır. Bunlar şiş, tığ, mekik, firkete, iğne örücülüğüdür. Araçsız yapılanlar ise bitkisel örücülük ve bağlama örgülerdir. Örgüler, ince ve kalın olarak da iki kısma ayrılmaktadır. İnce örgüler; iğne, tığ veya mekik ile yapılan oya ve dantellerdir. Malzeme ve araçları ince olup dantel (tentene), oya gibi süs ihtiyacını karşılamaktadır. Kalın örgüler ise; iki veya beş şişle yapılan çorap, eldiven, başlık, tozluk, terlik gibi sık örülmüş olanlardır (Akbiç, 1970: 36; Akpınarlı, 2004: 116).

Şiş Örücülüğü: Bir ucu sivri diğer ucu top şeklinde olan, şiş adı verilen araç üzerinde yapılan ilmekler denmektedir. Şişler madeni, plastik gibi farklı maddelerden üretilmektedir. Örgüler ise kullanılan şiş sayısına göre beş şiş gibi farklı isimlerle anılmaktadır. Genellikle ip malzemesi kalın olup kazak, süveter, çorap ve atkı gibi giyim eşyaları, şiş örücülüğü ile yapılmaktadır (Şahin, 1989: 81; Özbel, 1945: 3).

Nevşehir yöresinde şiş örücülüğü olarak yelek, çorap, patik gibi çeyizlik ürünler hazırlanmaktadır.

Yelek: Ceket altına giyilen kolsuz ve kısa giysi anlamına gelen yelek, Türk çeyiz geleneğinde gelinlere özel olarak hazırlanan el sanatı ürünüdür. Teknik olarak ya iki şiş ya da tığ kullanılmaktadır. Çeyizlik yelekler günlük kullanım için ayrı misafirlğe giderken kullanım için ayrı olarak örülmektedir. Saha araştırmasından elde edilen verilere göre Nevşehir yöresinde “şeker dudak” adı verilen bir model yapılmaktadır. Kırmızı ve beyaz olmak üzere iki ip kullanılmaktadır (KK5, KK10, KK11).

Fotoğraf 2. 48. Örgü Yelek (KK3)

Nevşehir yöresinde çeyiz hazırlığı içerisinde doğacak olan bebek için de hazırlanan ürünler yer almaktadır. Bebek çeyizi olarak adlandırılabilcek çeyizlik ürünler arasında yelek başta olmak üzere hırka, patik, süveter, battaniye, yorgan gibi ürünler yer almaktadır (KK3, KK15, KK34).

Fotoğraf 2. 49. Bebek Yeleği (KK15)

Fotoğraf 2. 50. Bebek Battaniyesi (KK15)

Fotoğraf 2. 51. Bebek Çeyizi (KK34)

Çorap: Çorap; çeşitli iplerden örülen, ayağa giyilen giyecek olarak tanımlanmaktadır. Doğal (pamuk, yün, tiftik) ve yapay (poliamit, akrilik vb.) ipliklerden ya da ikisinin karışımından oluşan liflerle örülmektedir (Koçu, 1967: 49).

Nevşehir yöresinde, kışların çetin geçmesinden dolayı günlük kullanım ihtiyacı göz önünde bulundurularak, genelde beş şişe yünden örülen yün çorap adı verilen çorapların sandıklarda mutlaka yer aldığı tespit edilmiştir. “Tansu Çiller Çorabı” adı verilen bir modelin yapıldığı bilinmektedir (KK10). Günümüzde ise bu çorapların çeyiz hazırlıklarındaki yerini kaybettiği görülmektedir. Bunun sebebi ise örmeyi bilen kişi sayısının az olmasıyla birlikte evlerin genelde kaloriferli olması ve yün çorap ihtiyacının kalmamasıdır. Bu noktada çeyiz hazırlıklarının, değişen ihtiyaçlara, gelişen hayat standartlarına göre şekillendiğini söylemek mümkündür (KK7, KK10, KK35, KK23, KK60).

Fotoğraf 2. 52. Yün Çorap (KK7)

Fotoğraf 2. 53. Yün Çorap (KK15)

Patik: Patik, göre genellikle ipe örülerek yapılan ayakkabı biçimindeki çorap anlamına gelmektedir. Elde edilen bulgulara göre bölgede çeyiz hazırlığı için yaklaşık 20-25 adet patik örüldüğü tespit edilmiştir. Patikler, kullanım alanlarına göre ev patiği ve misafir patiği olarak hazırlanmaktadır. Günümüzde patiklerin yerini, babetler ve ev botları almıştır (KK2, KK3, KK15).

Fotoğraf 2. 54. Patik (KK2)

Fotoğraf 2. 55. Patik (KK3)

Tığ Örücülüğü

Tığ adı verilen, ucu kancalı aletle iplikten meydana getirilen ilmeklerin içinden yeni ilmekler meydana getirmek üzere yapılan ürünlere tığ örücülüğü denir. Tığ örücülüğünde genellikle naylon ip kullanılmaktadır (Akpınarlı, 1998: 36).

Diz Örtüsü: Nevşehir yöresinde, özellikle eski çeyiz sandıkları incelendiğinde diz örtülerine rastlanmaktadır. Eskiden kayınvalidesiyle oturan gelinler, kayınvalide dizine örtsün, üşümesin mantığıyla diz örtüleri örmüşlerdir. Bir diğer amaç ise eskiden koltuk veya kanepeler olmadığı için yere veya da somyaya oturmak zorunda kalan bayan misafir eğer kısa bir etek giydiyse dizini örtsün diye yapılmıştır. Genellikle tığ ile örülen diz örtülerinin uçlarına da püsküller yapılmıştır (KK7, KK8).

Fotoğraf 2. 56. Diz Örtüsü (KK7)

Lif: Türkçe sözlüğe göre, banyoda yıkanırken sabunlanmak için kullanılan bitki telleri yumağı ya da türlü ipliklerden yapılmış örgü şeklinde tanımlanan lif, özellikle bohça ve çeyizlerde olması gereken, model açısından oldukça zengin bir el sanatı ürünüdür (TDK, 2005: 260) . Nevşehir bölgesinde bohça ve çeyiz hazırlığı için en az yirmi beş otuz adet lif örülmektedir. Lif bir çeyizde mutlaka olması gereken başlıca el sanatı ürünüdür (KK2, KK5).

Fotoğraf 2. 57. Lif (KK2)

Fotoğraf 2. 58. Lif (KK15)

Lizöz: Türkçe sözlüğe göre lizöz, kadınların yatakta giydikleri bir tür yün hırka olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2005: 283). Lizöz, tığ veya iki şiş ile lizöz ipi olarak adlandırılan ince bir ipten örülen, özellikle lohusaların gecelik üstüne giydiği bir tür yeledir. Saha araştırmasından elde edilen verilerden hareketle, çeyizlik örülen yeleklerin yanında lizözün de yer aldığı tespit edilmiştir. Genellikle pembe veya krem renkte olan lizözler, tercihe göre uzun kollu veya kolsuz olarak örülmektedir. Nevşehir yöresinde, lohusalığı temsil eden bir giyecek olan lizözün bir tane de olsa çeyiz sandığında yer alması gerektiği düşünülmektedir. Kaynak kişinin lizözle ilgili aktardığı bilgiye göre; çeyizinde bulunan iki adet lizözü iki lohusalığında da giymiş ve bunları da tekrar kızlarının çeyizine koymuştur. Bu durum “çeyizin çeyiz olması” olarak adlandırılmaktadır (KK5, KK16, KK34).

Fotoğraf 2. 59. Lizöz (KK16)

Fotoğraf 2. 60. Lizöz (KK5)

Şal: Şal, kadınların omuzlarına atmak için kullandıkları, genellikle tığ ile örülen bir örgüdür. Bölgede çeyizlik ürünlerin başında gelmektedir. Gelinler için özellikle misafirlik kullanıma uygun boncuklu şallar örülmektedir (KK15).

Fotoğraf 2. 61. Şal (KK15)

Havlu Kenarı: Nevşehir yöresinde çeyizlik havluların mutlaka bir süsleme yapılarak çeyiz sandığına konulduğu tespit edilmiştir. İşleme yapılmayan düz havluların uçlarına genelde tığ oyası olmakla birlikte iğne oyası da yapılmaktadır. Bu oyalara “havlu kenarı” veya “havlu eteği” adı verilmektedir. Havlu kenarlarına genelde naylon ip kullanılarak bitkisel motifler yapılmaktadır. Bir çeyiz sandığında otuza yakın havlu yer alması gerektiği belirtilmektedir. Havlular hem sandık hem bohça için ayrı olarak hazırlanmaktadır. Bohçalara konulacak havlu kenarı modellerinin daha farklı olduğu tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında günümüzde çeyiz hazırlığı için havlu kenarlarının örülmediği, gerekli olması durumunda çeşitli çeyiz mağazalarından hazır olarak satın alındığı tespit edilmiştir (KK3, KK15).

Fotoğraf 2. 62. Havlu Kenarı (KK3)

Fotoğraf 2. 63. Havlu Kenarı (KK15)

El Bezi: Nevşehir yöresinde, çeyiz hazırlıklarının bir evde ihtiyaç olabilecek her şey düşünülerek hazırlandığı tespit edilmiştir. El bezi de bunlardan bir tanesidir. Günümüzdeki ıslak mendil işlevini gören el bezleri, genelde misafirlerin kullanımına yönelik hazırlanmıştır. El bezleri, özellikle misafirlere meyve ikram edildikten sonra ıslatılarak verilmektedir (KK3, KK6).

Fotoğraf 2. 64. El Bezi (KK16)

Fotoğraf 2. 65. El Bezi (KK3)

Diğer Ürünler: Yukarıda yer alan ürünlerin dışında tespihlik, peçetelik, gırgır örtüsü gibi detaylı çeyizlik ürünler de örülmektedir. Çeyizlik ürünler, içinde bulunulan dönemin ihtiyacına ve modasına uygun olarak hazırlanmaktadır. Bu doğrultuda günümüzde gırgır kullanılmadığı için gırgır örtüsü de yapılmamaktadır.

Fotoğraf 2. 66. Tespihlik (KK9)

Fotoğraf 2. 67. Tespihlik (KK15)

Fotoğraf 2. 68. Gırgır Örtüsü
(KK35)

Fotoğraf 2. 69. Peçetelik (KK3)

2.4. Çeyizlerde Bulunan Hazır Ürünler

Çalışmanın bu bölümünde sandık çeyizinden ziyade “mağaza çeyizi” olarak adlandırılabilir, ev eşyalarının büyük kısmını oluşturan, çeyizlik hazır ürünler incelenmiştir. Beyaz eşya, tekstil ürünleri, mutfak eşyaları, mobilyalar, takı ve tasarım ürünleri bu hazır eşyalara örnek olarak verilebilmektedir. Nevşehir yöresinde, geçmiş dönemlerde sandık çeyizine önem verilirken günümüzde mağaza çeyizine daha çok önem verildiği tespit edilmiştir. Bunun sebebi ise ilk olarak geçmiş dönemlerde sanayileşmenin az olmasına bağlı olarak hazır ürünlerin çok olmaması ve çarşı, alışveriş kültürünün az olmasıdır. Diğer bir sebep ise genelde evlenen çiftlerin, âdet olarak görülmesi sebebiyle erkeğin ailesiyle birlikte yaşamalarıdır. Bundan dolayı, eski dönemlerde evlenecek çiftlere sadece bir yatak veya yatak odası takımı alınmakta, sandık çeyizine büyük önem verilmekteydi (KK1, KK2, KK5, KK7, KK8, KK11, KK23, KK33, KK59, KK61).

Saha araştırmasından elde edilen verilerden hareketle, günümüzde Nevşehir yöresinde sandık çeyizinden ziyade mağaza çeyizine ağırlık verildiği tespit edilmiştir. Mağaza çeyizi, teknolojinin gelişmesine paralel olarak sürekli değişmektedir. Örneğin beş yıl öncesine kadar çeyizlerde yer almayan robot süpürgelerin bugün mağaza çeyizlerinde en başta yer aldığı görülmektedir.

2.4.1. Beyaz Eşyalar

Teknolojinin değişimi ve gelişimi, her alanda olduğu gibi çeyiz için alınan elektronik eşyalarda da çeşitliliğin artmasına sebep olmuştur. Çeyizlerde beyaz eşya olarak

buzdolabı, amaşıır makinesi ve bulaşıık makinesi yer almaktadır. Günümüzde bunlara ek olarak ankastre fırın, mutfak robotu, çay-kahve makinesi, robot süpürge, airfrylar da yer almaktadır.

Saha araşıırmasından elde edilen verilerden hareketle Nevşehir yöresinde beyaz eşııları erkek tarafının aldığı tespit edilmiştir. Buna ek olarak takı takmak yerine eve bir eşııı almak isteyen yakınlar da beyaz eşııı alabilmektedir (KK3, KK60).

Fotoğraf 2. 70. Buzdolabı (KK12)

Fotoğraf 2. 71. amaşıır Makinesi (KK12)

2.4.2. Tekstil rnleri

Mağaza eyizi olarak adlandırdığımız eyizlik ürünlerde, tekstil ürünlerine oldukça fazla rastlanmakta, bu ürünler özellikle günümüzde çeyizlerde genişı yer tutmaktadır. Bunun sebebi ise el emeğinin azalıp fabrikasyon ürünlerin çoğalmasıdır. Örneğin geçmişte danteller örülürken günümüzde hazır olarak alınmaktadır (KK3, KK13).

Fotoğraf 2. 72. Hazır Dantel (KK13)

Fotoğraf 2. 73. Hazır Dantel (KK3)

Yorgan: Yorgan, yatakta üst örtmek için kullanılan, içi pamuk, yün gibi şeylerle doldurularak dikilmiş, geniş örtü şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2005:2193). Nevşehir bölgesinde yorganlar koyunlardan kırılıp yıkanan yünlerin, iğde dalından yapılan bir değnekle çırpılarak ayrıştırıldıktan sonra “mitil” adı verilen bir tür kumaşla kaplanması ve yorgan iğnesiyle dikilerek “sırınması” suretiyle hazırlanmaktadır. Saha araştırmasından elde edilen bilgilerden hareketle çeyiz için özel yorganlar sırınmaktadır. Bu yorganlar tek ve çift kişilik olmak üzere farklı ebatlarda yapılmakta ve çeyiz için hazırlanan yorganları çoğunlukla kız tarafı yaptırmaktadır. Bir gelin çeyizinde en az dört tane yorgan bulunmalıdır (KK13, KK17, KK32, KK62, KK63).

Fotoğraf 2. 74. Yün Yorgan (KK17)

Fotoğraf 2. 75. Elyaf Yorgan (KK13)

Döşek: Yatak anlamına gelen döşek, Nevşehir yöresi çeyizlerinde yer alan ürünlerden biridir. Yorgana göre daha kalın ve ağır olan döşekler, eskiden kalabalık evlerde, yer yatağı olarak kullanılmaktadır. Yöre ağzıyla “döşsek” olarak söylenen yatakların üst üste koyularak dizilmesine ise “döşsek kaymak” denilmektedir. Evin bir bölümüne konulan döşeklerin üstüne işlemeli örtülerin örtüldüğü bilinmektedir. Günümüz çeyiz hazırlıklarında döşeklerin yer almadığı tespit edilmiştir (KK17).

Fotoğraf 2. 76. Döşek (KK17)

Yastık: Nevşehir yöresinde, yorganların yanında yastık da mutlaka olması gereken çeyiz ürünüdür. Özellikle geçmiş dönemlerde kız tarafı iki adet “bir yastık” yaptırmaktadır. Bu yastıklar yünle doldurulup ipek kumaşla kaplanmış olmalıdır. Yine en dışına da beyaz kumaştan işlemeli kılıf geçirilmektedir. Günümüzde ise bir yastık yerine küstüm yastıkları kullanılmaktadır. Saha araştırmasından elde edilen verilerden hareketle günümüzde çeyiz için hazırlanan yorgan ve yastıklar yünden değil elyaf veya kaz tüyünden yapılmaktadır (KK17).

Fotoğraf 2. 77. Bir Yastık (KK17)

2.4.3 Mutfak Eşyaları

Mutfak eşyaları, bir gelinin sandık çeyizinden sonra gelen en önemli mağaza çeyizidir. Mutfak eşyalarının tümünü kız tarafı almaktadır. Günümüzden yirmi otuz yıl öncesine kadar gelinler kayınvalidelerinin yanlarına gittikleri için genelde sandık çeyizi ve yatak odası takımlarıyla gitmekteydiler. Nevşehir yöresinde, mutfak eşyası olarak gelin kıza, sini adı verilen tepsiler verilmekteydi. Sini dışında kalbur ve ekmek küleği de verilmekteydi. Onun dışında durumu iyi olan aileler bakır tava ya da bakraç da

verebilmekteydi. Günümüzde bakırların yerini granit ve çelik tencere-tavalar almıştır (KK4, KK7, KK8, KK11, KK14, KK61).

Fotoğraf 2. 78. Kalbur (KK4)

Günümüzde değişen dünya ve gelişen teknoloji ile birlikte çeyizlerdeki çeşitlilik ve farklılığın da arttığı tespit edilmiştir. Özellikle mutfakta kullanılan teknolojik aletlerde bu etkiyi görmek mümkündür. Son dönemde örneğin airfry denilen mini fırınlar, yoğurt mayalama makineleri, smoothie blenderler, kahve makineleri çeyiz dizen gelinler için sandık çeyizinden önde gelmektedir. Bunun sebebi hayatı kolaylaştırmak ve zamandan tasarruf gibi sebeplerle açıklanmaktadır. Mutfak eşyaları, bir gelin için büyük önem taşımaktadır. Ayrıca mutfakta kullanılan eşyalar çok ve çeşitli olduğundan dolayı çeyiz dizerken gelin adayları en çok mutfak için alışveriş yapmaktadırlar. Mutfak eşyaları arasında: tencere takımları, porselen yemek takımları, bardak takımları, fincan ve çay takımları, kahvaltı takımları, çatal kaşık setleri, borcamlar, saklama kapları, plastik ürünler, düdüklü tencere, çay ve kahve makinesi, tost makinesi, su ısıtıcısı, cezve takımı, blender seti, robot, baharatlık seti gibi bir mutfakta kullanılabilecek tüm ürünler yer almaktadır. Saha araştırmasından elde edilen verilerden hareketle Nevşehir yöresinde mutfağın halı ve perdesi de dahil olmak üzere mutfığa dair her şeyi kız evi almaktadır (KK4, KK7, KK8, KK11, KK14, KK61).

Fotoğraf 2. 79. Kahvaltı Takımı (KK13)

Fotoğraf 2. 80. Kahvaltı takımı (KK12)

Fotoğraf 2. 81. Bardak Takımı (KK13)

Fotoğraf 2. 82. Bardak Takımı (KK13)

Fotoğraf 2. 83. Granit Tava Seti (KK12)

Fotoğraf 2. 84. Çelik Tencere Seti (KK13)

Fotoğraf 2. 85. Granit Tencere Seti
(KK13)

Fotoğraf 2. 86. Bakır Tencere Seti
(KK13)

Fotoğraf 2. 87. Porselen Yemek
Takımı (KK13)

Fotoğraf 2. 88. Porselen Yemek Takımı (KK13)

Fotoğraf 2. 89. Çaydanlık- Çaycı-Kahve Makinesi (KK12)

Fotoğraf 2. 90. Çay Bardağı Takımı (KK60)

Fotoğraf 2. 91. Baharatlık (KK13)

Fotoğraf 2. 92. Baharatlık (KK18)

Fotoğraf 2. 93. Borcam (KK60)

Fotoğraf 2. 94. Ankastre Set (KK12)

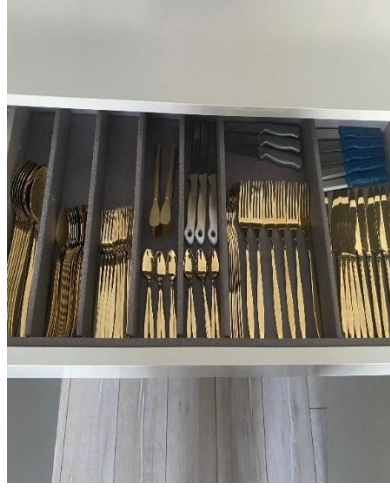
Fotoğraf 2. 95. Robot (KK13)

Fotoğraf 2. 96. Tost Makinesi (KK13)

Fotoğraf 2. 97. Çatal - Kaşık Seti (KK12)

Fotoğraf 2. 98. Çatal - Kaşık Seti (KK18)

Fotoğraf 2. 99. Elektrik Süpürgesi (KK18)

2.4.4. Mobilyalar

Nevşehir yöresinde, geçmiş dönemlerde gelinlere ayrı ev açılmadığı için yatak odası dışında mobilya alınmamaktaydı. Son dönemlerde böyle bir durumun kalmaması sebebiyle çeyizlerdeki mobilya alımı da artmıştır. Saha araştırmasından elde edilen verilerden hareketle, Nevşehir yöresinde salon takımı, oturması odası takımı, yemek masası gibi mobilyaları erkek tarafı almaktadır. Kız tarafı mobilya olarak yatak odası takımını almaktadır (KK3, KK12, KK13, KK15, KK16, KK18, KK22, KK38, KK47, KK59, KK60).

Fotoğraf 2. 100. Oturma Odası Takımı (KK12)

Fotoğraf 2. 101. Salon Takımı (KK13)

Fotoğraf 2. 102. Salon Takımı (KK18)

Fotoğraf 2. 103. Yemek Masası (KK13)

2.4.5. Takı ve Tasarım Ürünleri

Takı, çoğunlukla evlenen veya nişanlanan kadını süslemek için armağan edilen küpe, bilezik, yüzük gibi ziynet eşyalarına verilen genel isimdir. Takı, ilkçağlardan günümüze kadınların süslenmek amacıyla kullandığı ürünlerdendir. Geçmişten günümüze çeyiz geleneğinde de varlığını sürdürdüğü bilinmektedir (Demir, 2019:44). Saha araştırmasından elde edilen verilerden hareketle Nevşehir yöresinde “kesim kesme” diye bir âdet vardır. Kız istendikten sonra erkek tarafı kız tarafına ne kadar altın istediklerini sormaktadır. İsteyip istememek kız tarafının inisiyatifindedir. Erkek tarafının durumuna göre geline bilezik, set, yüzük, gremse kolye, küpe, çeyrek bileklik gibi altın takılar alınmaktadır. Damada da yüzük ve saat alınmaktadır. Erkeğe altın haram olduğundan kız tarafı damada genellikle gümüş yüzük almaktadır (KK3, KK11, KK12, KK13, KK19, KK60).

Fotoğraf 2. 104. Alyans (KK19)

Fotoğraf 2. 105. Baget Yüzük (KK60)

Fotoğraf 2. 106. Bilezik (KK19)

Fotoğraf 2. 107. Gremse Kolye (KK20)

Nevşehir yöresinde, gremse kolye çok yaygındır. Genelde damadın anne babası veya dedesi gibi en yakınları tarafından geline takılmaktadır (KK20).

Fotoğraf 2. 108. Kolye (KK20)

Fotoğraf 2. 109. Küpe (KK19)

Fotoğraf 2. 110. Bileklik (KK60)

Fotoğraf 2. 111. Bileklik (KK19)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NEVŞEHİR'DE SOSYO-KÜLTÜREL DEĞİŞİM

BAĞLAMINDA ÇEYİZ GELENEĞİ

3.1. Çeyiz Mağazaları

Özellikle son çeyrek asırda belirginleşmeye başlayan kültür ekonomisi veya kültürel ekonomi gibi terimler, kültürün ekonomiyle olan doğrudan ilişkisini göstermektedir. Bu noktada görsel ve işitsel medya, bilişim, kayıt ve dijital teknolojiler ve turizm gibi farklı kültür endüstrileri ve sektörlerindeki, gündelik yaşamı dönüştüren etkili ve hızlı değişimlerin etkisi oldukça kuvvetli ve büyüktür. Toplumların hızla elektronik, sanal ve dijital kültür ortamlarına adapte olmaları, belirtilen özelliklerin bir neden ve sonucunu oluşturmaktadır. Yeni kültürel bağlamlar, toplumun kültürel çeşitliliğinin artmasına neden olmaktadır. Kültürel çeşitliliğin ve aktarımın önemli bir unsuru olan çeyiz geleneğinin, kültür ekonomisiyle doğrudan ilişkisi olduğunu söylemek mümkündür (Özdemir, 2009: 73-86).

Çeyiz mağazaları, bir evin neredeyse tüm ev eşyası ihtiyacını karşılayan mağazalardır. Geçmişte yaygın olmayan çeyiz mağazaları, günümüzde gelişen teknolojiyle birlikte sürekli yenilenmektedir. Çağın ihtiyaçları da göz önünde bulundurularak, yeni ürünler icat edilmektedir. Mutfak eşyalarından yatak odası takımlarına, halıdan beyaz eşyaya kadar geniş yelpazeye sahip çeyizlik ürünler yer almaktadır. Mağaza çeyizi olarak adlandırılan tüm ürünler, bu mağazalarda genellikle çeyiz paketi olarak satılmaktadır. Mağaza çalışanlarından elde edilen bilgilerden hareketle, günümüzde genellikle çeyiz paketlerinin tercih edildiği bilinmektedir. Bu tercih sebebinin en önemli nedeni de maddi olarak daha uygun olmasıdır. Günümüzde çiftler, çalıştıkları için bir çeyiz paketi alarak ortak ödeme yapmaktadırlar (KK65, KK66).

Fotoğraf 3. 1. Çeyiz Mağazası (KK66)

Gündelik hayatta, insan hayatını kolaylaştırabilmek için ortaya çıkan yeni ürünler çeyizlerde de yerini almıştır. Özellikle son dönemlerde robot süpürge, airfryer gibi insan gücünden ve zamandan tasarruf sağlayan ev eşyaları oldukça sık görülmektedir. Dolayısıyla gün geçtikçe gelişen teknoloji, çeyizlik ürünlerin de çeşitlenmesine sebep olmaktadır. Son dönemlerde çeyiz hazırlayanların en çok tercih ettiği mağazalar English Home ve Madame Coco gibi ağırlıklı olarak ev tekstil ürünleri ve mutfak eşyalarının olduğu mağazalardır.

3.2. Sosyal Medyada Çeyiz

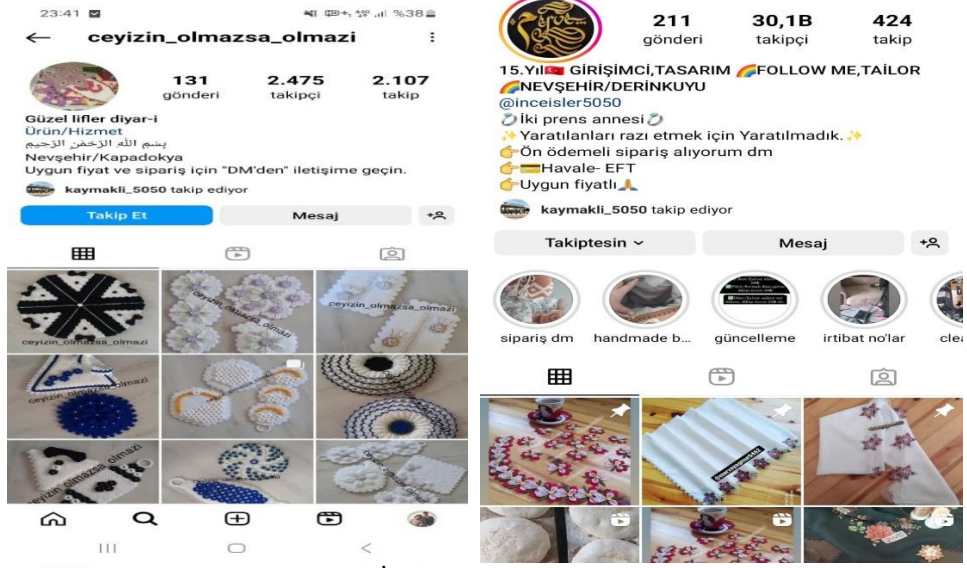
Günümüzde hedef kitlelerin davranışlarının belirlenmesinde ve ölçülmesindeki temel unsur internet teknolojisidir. Yoğun internet kullanımı ile birlikte küreselleşen dünyada milyarlarca aktif kullanıcıya sahip olan sosyal medya, tüketici davranışlarını etkileyen bir unsur halindedir. İnsanların zaman ve mekân kavramı gözetmeksizin birbirleri arasında kurduğu iletişimin en önemli etkeni günümüzde sosyal medyadır. Çağımızda insanların hayatında geniş bir yer tutan sosyal medya ile insanların algı, tutum ve davranışlarında farklılıklar olduğu görülmektedir. Online ortamlarda insanlar bir gruba ait olma fikrinin ve aynı düşüncede oldukları insanlarla etkileşim halinde olmak, sosyal bir bağ oluşturmak ve bir yere aitlik hislerini karşıladıklarından birbirlerinin fikirlerinden etkilenmektedirler. Dolayısıyla sosyal medya, tüketicilerin bir ürün hakkında yaptıkları olumlu ya da olumsuz yorumları ile alışveriş yapma ve marka algıları oluşturmakta ve tüketicilerin fikirlerini doğrudan etkilemektedir. Reklam kavramı, sosyal medya çağında değişmekte ve gelişmekte olup, buna bağlı olarak da insanların alışveriş anlayışları da değişmektedir. Reklamların kültür, sosyal sınıf, algı, öğrenme gibi pek çok unsurdan etkilendiği bilinmektedir. Sosyal medya

çağında geleneksel reklam ortamlarının dışında sosyal paylaşım siteleri reklam ortamı olarak etkin olarak kullanılmaktadır. Bu sosyal paylaşım sitelerinin başında instagram ve facebook gelmektedir. Ayrıca twitter ve pinterest gibi sosyal medya platformlarında da çeyiz sayfaları yer almaktadır (Kahraman ve Aytaç, 2014: 79-80).

Fotoğraf 3. 2. Facebook Çeyiz Sayfası (URL5)

Günümüzde insanların hayatında oldukça geniş bir yer tutan sosyal medyanın, çeyiz hazırlama sürecindeki etkileri fazlasıyla görülmektedir. Erişilme olanağı çok hızlı olan sosyal medyada, insanlar sürekli etkileşim halindedir. Özellikle farklı modellerin yapılarak paylaşılması, çeyiz için yapılan model çeşitliliğinin artmasına olanak sağlamaktadır. Elde edilen bulgulara göre, sosyal medyanın çeyiz hazırlama üzerinde olumlu etkilerinin olduğu tespit edilmiştir. Geçmişte genelde kalıplaşan bazı çeyiz gelenekleri, günümüzde sosyal medya sayesinde farklılaşarak yeni bir boyuta ulaşmaktadır. Ayrıca sadece çeyiz hazırlama, çeyizlik ürünlerin satışı üzerine aktif olan sayfalar mevcuttur. Bu anlamda çeyiz sosyal medya aracılığıyla insanlara bir gelir kaynağı olarak da fayda sağlamaktadır (KK2, KK3, KK8, KK12, KK16, KK21, KK27, KK35, KK38, KK44, KK45, KK49).

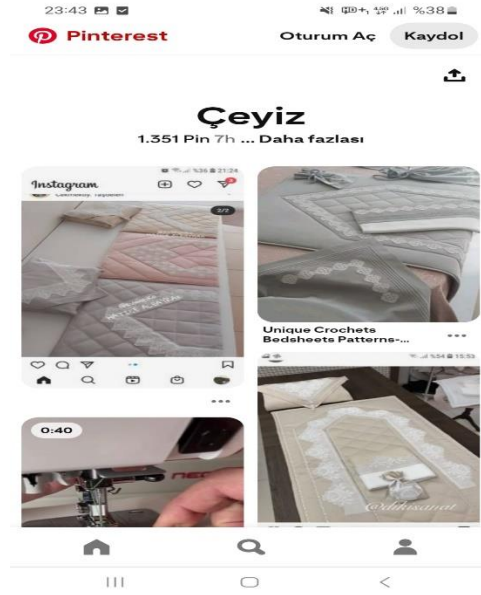

Fotoğraf 3. 3. Instagram Çeyiz Sayfaları (URL6)

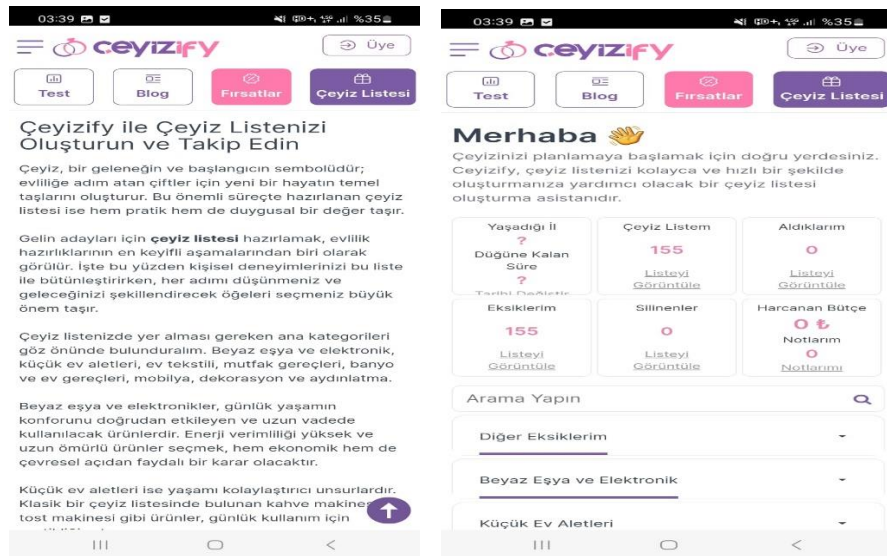
Fotoğraf 3. 4. Instagram Çeyiz Sayfası (URL7)

Çeyiz, bir evde kullanılan bütün eşyalar anlamına da gelmektedir. Bu anlamda çeyiz hazırlıkları, çeyiz alışverişi oldukça geniş bir yelpazedir. Son dönemlerde sosyal medyada çeyiz listelerinin yaygınlaştığı tespit edilmiştir. Özellikle çeyiz üzerine aktif olan sayfalar çeyiz listeleri oluşturup çeyiz hazırlığı yapan gelinlerin işlerini kolaylaştırmaktadır. Hem farklı fikir alışverişleri yapılmakta hem de detayların gözden kaçmamasına olanak sağlamaktadır. Bu anlamda sosyal medyanın olumlu etkilerinin olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle Youtube’de “Çeyiz Kanalı” adlı bir kanal olup çeyizin yapım aşamasından dönüştürülmesine kadar çeyizle ilgili tüm ayrıntılara yer verilmiştir. Pinterest adlı sosyal medya platformunda çeyizlik ürünler için çok sayıda model ve motiflere erişebilmek mümkündür.

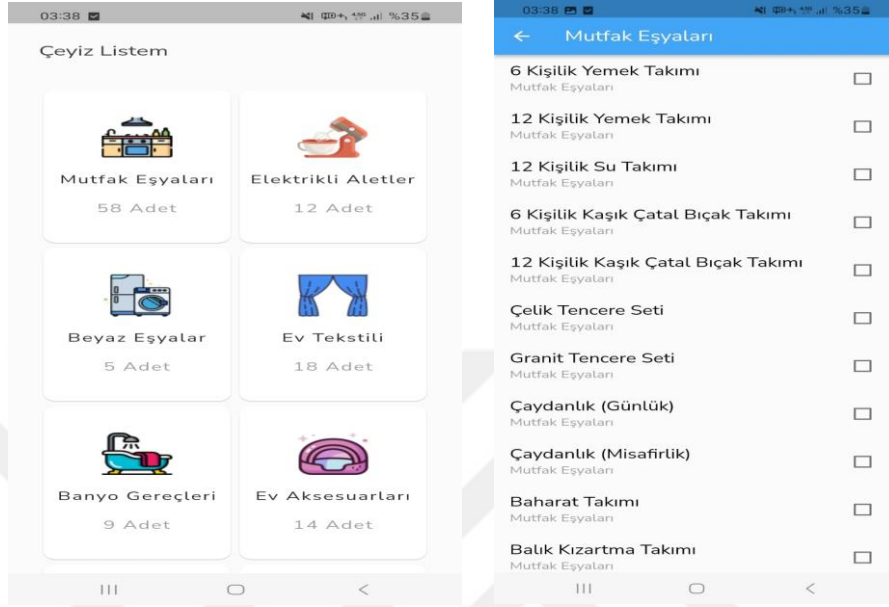
Fotoğraf 3. 5. Pinterest
Çeyiz Sayfası (URL8)

Sosyal medya haricinde akıllı telefonlarda bulunan “Play Store” uygulamasında çeyiz hazırlıklarına yönelik programlar mevcuttur. Bu programların başında Çeyizify- Çeyiz Takip Asistanı, Çeyiz Listem, Çeyiz Perisi, Çeyiz Listesi Düğün Hazırlığı gelmektedir. Bu programlar çeyiz hazırlığı yapan genç kızlara büyük ölçüde kolaylık sağlamaktadır. Programlar içerik olarak mutfak eşyası, ev tekstili, el sanatı ürünleri gibi çeyizle ilgili her kategorinin yer aldığı bölümlerden oluşmaktadır.

Fotoğraf 3. 6. Çeyizify Uygulaması (URL9)

Uygulamada çeyiz için alınan eşyalar işaretlendikten sonra eksiklerin daha net görülmesini sağlamaktadır. Bu da çeyiz hazırlığı yapanlar için hem sistemli bir uygulama hem de kolaylıktır.

Fotoğraf 3. 7. Çeyiz Listem Uygulaması (URL10)

3.3. TV Programlarında Çeyiz

Sosyal medya kadar TV programlarının da çeyiz hazırlama üzerindeki etkisi oldukça fazladır. Günümüzde özellikle gündüz kuşağında çeyiz temasıyla yayınlanan programlar bulunmaktadır. *Gelin Evi* programı, bu gündüz kuşağı programlarından biri olup çeyizlerin teşhir ve tasnifinin yapıldığı, bölgelerin çeyiz geleneklerinin anlatıldığı bir programdır. Programda evin bir odasına dizilen çeyizler, yarışmacılar tarafından incelenip puan verilmektedir. Çeyiz olarak günlük yaşamda yeri olmayan ürünler gösterilmektedir. Bu noktada gelinler de bu çeyizlik ürünleri kullanmadıklarını ifade etmektedirler. Dolayısıyla programda çeyiz hazırlama, sergileme gibi geleneği yaşatan unsurlar esas alınsa da bu durumun günümüze adapte edilemediği tespit edilmiştir. Çeyiz biriktirme ise programda koleksiyonerlik olarak tanımlanmaktadır. Çeyizin çokluğu, sosyal statünün yükselmesiyle doğrudan ilişkilendirilmektedir. Programın temel tartışma konularından biri de tüketim ve alışveriştir. Çeyizlik tüm ürünler, ev eşyaları tek tek gösterilirken bunların kimler tarafından alındığı da anlatılmaktadır. Bu bağlamda Gelin evi programının, tüketim ve alışveriş olgularının değerlendirildiği bir program olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda, Veblen'in "gösterişçi tüketim" olgusuyla ilişkilendirilebilir. Gösterişçi tüketim, elit

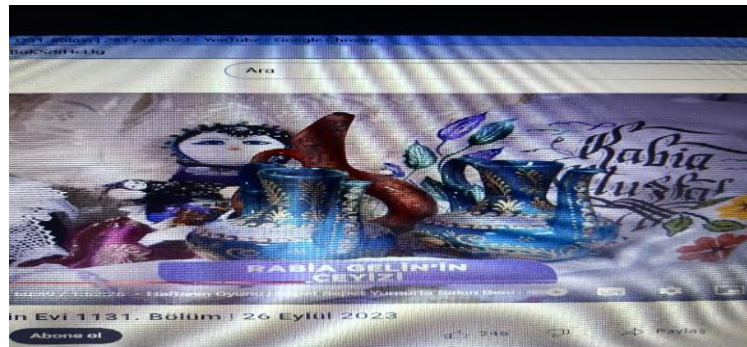
olarak adlandırılan zengin insanların hiçbir faydası olmayan fakat alındığında sosyal statünün artacağına inanılan ürünleri kullanmalarıdır. Bu anlamda çeyizlerde belki de hiç kullanılmayacak ürünlerin yer alması gösterişçi tüketime örnektir. Programda özellikle tüketimin vurgulanması katılımcıların ekonomik statülerinin anlaşılması açısından bir ölçüttür. Programda çeyiz için özellikle son moda ürünleri takip etmek ve tüketmek vurgulanmaktadır (akt. Kebeli ve İnan, 2020: 104-121; Güleç, 2015: 63).

“Gelin Evi” programının 1131. bölümünde Nevşehirli bir gelinin programa katıldığı tespit edilmiştir. Bölüm içeriği incelendiğinde Nevşehir’e özgü çeyizlik ürünler ve yine Nevşehir’e özgü yöresel yiyeceklere yer verilmiştir. Çeyizde ağırlıklı olarak özellikle Derinkuyu bölgesinde yaygın olan iğne oyları mevcuttur. Bu da program sayesinde yöredeki iğne oyasının farkındalığını oluşturabilmektedir.

Fotoğraf 3. 8. Gelin Evi Programı-Nevşehir (URL11)

Programda yarışmacının çeyizinde Nevşehir yöresine özgü bez bebek ve işlemeli testiler ön plana çıkmıştır. Özellikle testiler diğer yarışmacılar tarafından dikkat çekmiştir (URL12).

Fotoğraf 3. 9. Gelin Evi Programı- Nevşehir (URL12)

Farklı bölgelerin çeyiz geleneklerinin aktarılmasında, kültürel bir değer olan çeyizin içindeki el sanatı ürünlerinin özelliklerinin gösterilmesi oldukça önemlidir. Ayrıca bu programlar, çeyizden ziyade düğün âdetlerinin nasıl olduğunu, eve alınan eşyaların hangi tarafa ait olduğunu kısacası çeyizin tüm evresini anlatan ve aktaran programlardır.

Doğrudan çeyizle ilgili olmasa da ATV’de yayınlanan “*Gelinim Mutfak’ta*” adlı gündüz kuşağı programının bazı kesitlerinde gelinlerin çeyizle ilgili konuşmalara yer verdiği tespit edilmiştir.

2009 yılında TRT Avaz kanalında “*Çeyiz Show*” adlı bir gündüz kuşağı programı yayınlanmıştır. Programa çıkan kızlar ilk önce ülkesinin yemeklerinden birisini yapıyor. İkinci aşama stüdyoda salon ve yatak odası olarak ayrılan iki bölümün dekorasyonunun yapılması. Sadece güzellik ve yetenek değil, zevklilik ve estetik zarafet de yarışma için bir ölçüt. Her yarışmacı ya güzel şarkı söylemek ya da bir enstrüman çalmak zorunda. Yarışma sonunda jüri tarafından oylama yapılıyor (URL13).

2013 yılında Pamukkale TV’de yayınlanan “*Çeyiz Sandığı*” adlı programda çeyiz mağazaları gezilerek çeyizlik ürünler tanıtılmaktadır (URL14).

Gündüz kuşağı programlarının yanı sıra dizilerde de çeyizle ilgili bölümlerin olduğu tespit edilmiştir. Örneğin Show TV’de yayınlanan “*Kızılıcak Şerbeti*” adlı dizinin dördüncü bölümünde gelinin çeyizi sergilenmiştir. Çeyize bakmaya gelenler çeyizin az olmasını eleştirmişlerdir (URL15).

Bu programlar sayesinde, kültürel bir aktarım olarak farklı yörelere ait çeyiz gelenekleri de gösterilmektedir. Kaynak kişilerden elde edilen verilere göre bu programların çoğunlukla takip edildiği bilinmektedir (KK2, KK3, KK9, KK15, KK34, KK37).

3.4. Çeyizlik Ürünlerin Dönüştürülmesi

Çalışma kapsamında, günümüzde sandık bekleyen çeyizlerin yeniden dönüştürülerek kullanıldığı tespit edilmiştir. Özellikle halk eğitim merkezleri bu bağlamda önemli bir

etken olmuştur. Geçmişe duyulan özlem ve merak bu anlamda etkili olarak çeyiz sandıklarının yeniden açılmasını sağlamıştır. Yapılan araştırma sonucunda Nevşehir yöresindeki çeyiz sandıklarında ağırlıklı olarak dantellerin yer aldığı tespit edilmiştir. Ancak günümüzde dantel kullanımı yok denecek kadar azdır. Bu sebeple sandıklarda kullanılmayı bekleyen dantellerin daha farklı kullanım amacına yönelik dönüştürülmeye başlandığı tespit edilmiştir. Dantellerin yanı sıra kanaviçeden yapılan işlemler de farklı şekillerde dönüştürülmektedir. Özellikle halk eğitim merkezlerinde bu dönüşüm faaliyetlerinin daha sık yapıldığı bilinmektedir. Bu dönüşüm faaliyetini ise daha çok 35-60 yaş aralığındaki bayanların yaptığı görülmektedir. Sosyal medya aracılığıyla da farklı fikir etkileşimleri ortaya çıkmakta ve dönüşümler yapılmaktadır. Bu dönüşümlere örnek olarak runner örtüsüne dantel dikilmesi, salon takımı dantellerinin yastıklara dikilmesi, herhangi bir dantelin gömlek motifi için kullanılması, dantelden avize yapılması verilebilmektedir (KK4, KK34, KK35, KK36, KK37, KK38, KK39, KK40, KK41, KK42, KK43, KK44, KK45, KK46, KK47, KK48, KK49).

Fotoğraf 3. 10. Dantelin Runnere Dönüşümü (KK35)

Fotoğraf 3. 11. Dantelin Runnere Dönüşümü (KK35)

Fotoğraf 3. 12. İşlemenin Abajura Dönüşümü (KK35)

Nevşehir yöresinde sandık çeyizinin son beş yılda günlük kullanıma yönelik önem kazandığı tespit edilmiştir. Özellikle bu yüzden halk eğitim merkezine kurslara giden kadınlar mevcuttur. Farklı fikir alışverişleri sayesinde ortaya çok farklı dönüşümler çıkmaktadır (KK35).

Sandık çeyizinin dönüşümü dışında ev eşyası olarak kullanılan ürünlerden de dönüşüm yapıldığı tespit edilmiştir. Örneğin un elemek için kullanılan kalbur, günümüzde üzerine işleme yapılarak süs eşyasına dönüştürülerek kullanılmaktadır (KK4, KK34, KK35).

Fotoğraf 3. 13. Kalbur (KK4)

Fotoğraf 3. 14. Kalbur Süsü (KK47)

Fotoğraf 3. 15. Kalbur Süsü (KK34)

Geçmiş dönemlere nazaran günümüzde çeyiz algısı geleneksellikten uzaklaşmış gibi görünse de aslında bu dönüşme ve dönüştürme durumu geçmişe duyulan özlemin bir göstergesidir. Çeyiz aslında bir kültürel miras niteliği taşımaktadır. Hazırlanan her ürün sanatsal bir nitelik taşımakla birlikte kültürel çıkarımlar yapılabilecek özelliktedir. Bu noktada bu kültürel mirasın gün yüzüne çıkartılması unutulmaya yüz

tutmuş eyizlik ürünlerin tekrar canlanmasında oldukça önemlidir. Sandıklardan ıkarılan ve günlük kullanıma yönelik dönüştürülen çeyiz ürünleri kültürel bir aktarım aracıdır.

SONUÇ

Bu çalışmada çeyiz geleneğinin İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrası Türk kültüründeki yeri ve önemi araştırılmış olup Nevşehir çeyiz geleneği ve bu çeyizlerde bulunan el sanatı ürünlerinin çeyiz geleneği içerisindeki durumu tespit edilerek geçmişten günümüze Nevşehir'deki çeyiz geleneğinin özellikleri ve çeyiz geleneğinde yaşanan değişim ve dönüşüm tespit edilmeye çalışılmıştır.

Toplumun en önemli yapıtaşı olan ailenin kurulması için gerekli uygulamalar mevcuttur. Bu uygulamalardan biri de çeyiz hazırlama geleneğidir. Bu bağlamda çeyiz geleneği, kurulacak olan ailenin maddi açıdan desteklenmesine yönelik bir uygulamadır. Bu uygulama maddi açıdan taşıdığı önemden ziyade içinde barındırdığı inanç, değer ve kültürel özellik anlamında da toplum için oldukça önemlidir. Geleneksel el sanatlarının nesilden nesile aktarılması, değerlerin korunması, sosyo-kültürel bağlamda değerlendirilmesi açısından çeyiz çok yönlü bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çeyiz, zengin kültürel özelliklere sahip bir gelenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Türklerin yaşadıkları tüm coğrafyalarda izlerine rastlanan çeyizi kültür taşıyıcısı olarak tanımlamak mümkündür. Çeyiz; cehiz, cihaz ya da kalın olarak da adlandırılmaktadır. İslamiyet öncesi Türklerde, genelde kalın olarak bilinen çeyizin önemini kitabelerde adının geçmesinden anlayabilmek mümkündür. O dönemlerde kalın olarak at, toprak verildiği bilinmektedir. Osmanlı döneminde, çeyiz hazırlığına büyük önem verilmektedir. Çeyizler, bir alay eşliğinde götürülmekte ve halka teşhir edilmektedir.

Anadolu'da çeyiz, gelinin baba evinden kocasının evine götürdüğü her türlü eşya olarak tanımlanmaktadır. Bu eşyalar genelde ev eşyası olmakla birlikte takı ve giyim eşyaları da olabilmektedir. Gelinin el emeği ve göz nuruyla genellikle yapımı yıllar süren el sanatı ürünleri sandıkla götürülmektedir. Çeyizi oluşturan el sanatı ürünlerinden; işleme yatak örtüleri, danteller, havlular, lifler, patikler, yemeniler, bohçalar, halılar, kilimler, seccadelere örnek verilebilmektedir. Sandık çeyizi, Anadolu'daki çeyiz kavramının büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Anadolu'da asıl çeyiz, sandık çeyizidir.

Günümüzde çeyiz geleneği, geçmiş dönemlerdeki önemini yitirmiş olsa da günümüz ihtiyaçlarına göre farklı bir boyut almıştır. Özellikle büyük kentlerde, genç kızların okuyup iş hayatına atılmasından kaynaklı olarak sandık çeyizinin eski önemini yitirdiği tespit edilmiştir. Günümüzde sandık çeyizinden ziyade mağaza çeyizinin daha çok ön planda olduğu bilinmektedir.

Araştırma sahası olan Nevşehir’de il merkezi başta olmak üzere Acıgöl, Avanos, Derinkuyu, Hacıbektaş, Gülşehir, Ürgüp ve Kozaklı ilçelerinde araştırma yöntemi olan derleme yoluyla 66 kişi ile görüşülmüştür. Araştırma soruları, ses kaydı alınarak deşifre edilmiştir. Kaynak kişilerin çeyiz olarak adlandırdıkları tüm ürünler tespit edilerek fotoğraflanmıştır. Ayrıca çeyiz hazırlıklarının, işlemlerin yoğun olarak yapıldığı halk eğitim merkezinde de derleme yapılmıştır.

Nevşehir yöresinde çeyiz hazırlayan kişilerin çoğunun orta yaşlarda olduğu tespit edilmiştir. Gençlerin özellikle sandık çeyizini tercih etmediği saptanmıştır. Çeyiz hazırlamış olan veya çocuğuna hazırlayan kaynak kişilerin 64 tanesinden 63’ü evli olup 4’ü yeni evli diğer 1 kişi de nişanlıdır. Özellikle yeni evli ve nişanlı kaynak kişilerden derleme yapılması, çeyizin günümüzdeki öneminin tespit edilmesi bakımından oldukça önemlidir.

Araştırma kapsamında, yörede sandık çeyizinin en önemli ürünlerinden dantelin ve işlemenin olduğu tespit edilmiştir. Danteller; salon, mutfak, yatak odası takımları olarak ayrı ayrı olarak örülmektedir. Dantellerde özellikle kanser motifinin çok zor olduğundan sık yapılmadığı tespit edilmiştir. Motifler genellikle bitkisel bezemelerden oluşmaktadır. İşlemler de yine bitkisel bezemelerden oluşup teknik olarak genelde kanaviçe ve etamin yapılmaktadır.

Yörede örgü tekniği olarak tığ oyası, iğne oyası, boncuk oyası, mekik oyası, şiş örücülüğü yaygındır. Yemenilerde tığ oyasının yaygın olduğu bilinmekle birlikte fıstık oyası, serum oyası, gül oyası gibi farklı oyalar mevcuttur. Yörede özellikle Derinkuyu ilçesinde iğne oyasının ön planda olduğu tespit edilmiştir. İğne oyalarının boncuklu yapıldığı da bilinmektedir. İğne oyasından dantel ve havlu kenarları da yapılmaktadır. Saha araştırmasında mekik oyalarına da rastlanmış olup keloğlan adı verilen motif

mevcuttur. Yörede, yazmaya “yimeni” denmektedir. Nevşehir yöresinde hazırlanan çeyizler için çok sayıda yemeni yapıldığı tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında Nevşehir yöresindeki çeyiz sandıklarında, şiş örücülüğü ile yapılan ürünlerin de çok olduğu tespit edilmiştir. Özellikle patikler bu ürünlerin başında gelmektedir. Patiklerin genelde beş şişle örüldüğü bilinmektedir. Patiklerin yanı sıra yelekler, süveterler ve hırkalar da yer almaktadır. Özel olarak geçmiş dönemlerde yörede şiş ile örülen paspaslar da çeyiz ürünü olarak hazırlanmıştır. Yine Nevşehir yöresine özgü olarak çeyizlere lizöz adı verilen, sadece lohusaların kullanımına özel olan bir tür yelek de örüldüğü tespit edilmiştir.

Halı ve kilimin bir çeyizde mutlaka olması gereken ürünlerden olduğu tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında yörede çeyizlik halı ve kilimin en önemli olduğu yer Avanos’tur. Avanos’ta eskiden dokuma yapmayı bilmeyen kız yokken bu durum günümüzde geçerliliğini yitirmiştir. Çeyizlere özel olarak halı ve kilimlerin dokunduğu saptanmıştır.

Sandık çeyizi dışında mağaza çeyizi başlığı altında adlandırılan çeyizlik ürünlerden bazıları şunlardır: Beyaz eşya, halı, perde, mobilya, yorgan, yastık, mutfak eşyası... Nevşehir yöresinde mutfak eşyası, yatak odası takımı ve bulaşık makinesi gibi bazı beyaz eşyaları kız tarafı almaktadır. Günümüzde her eşyanın ortak alındığı da bilinmektedir. Yörede, gelin ve damadın yakınları takı takmak yerine ev eşyası da almaktadır. Ayrıca takı takma yükümlülüğü erkek tarafına aittir. Gremse adı verilen kolye, yörede yaygın olarak takılmaktadır. Düğünde damada mutlaka bir saat alınmaktadır.

Evlilik gelenekleri içerisinde çeyiz serme, çeyiz gösterme, pazarlık bozma, bohça götürme, dutu verme, çeyiz senedi âdetleri Anadolu’nun hemen hemen her yerinde uygulanan âdetlerdendir. Kız çeyizi, ne kadar çok ve gösterişliyse ailenin itibarının da o kadar artacağına inanılmaktadır. Nevşehir yöresinde geçmiş dönemlerde pazarlık bozma âdetinin çok yaygın olduğu bilinmektedir. Pazarlık bozmada gelin ve damada baştan aşağı her şey alınmaktadır. Ayrıca kız evinin yaptığı yorganlara geçirilecek olan nevresim de pazarlık bozmada alınmaktadır. Hacibektaş ilçesinde pazarlık bozmaya

“gelin arşısı” denmektedir. Günümüzde artık pazarlık bozma âdetinin uygulanmadığı tespit edilmiştir.

Çeyiz geleneğinin en önemli tamamlayıcılarından olan bohça hazırlama da yörede büyük önem taşıyan bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Bohça, gelin ve damat başta olmak üzere aile üyelerine hazırlanmaktadır. Yörede özellikle gelin ve kayınvalide bohçasına, Derinkuyu yöresinde “dimilik” adı verilen ve en az altı metre olması gereken kumaş konmaktadır. Hazırlanan kişiye göre bohalarda genellikle seccade, havlu, lif, patik, yemeni, iç çamaşırı gibi ürünler bulunmaktadır. Yörede özellikle damat bohçası götürülürken yanında mutlaka baklava veya su böreğinin de olması gerektiğı tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında yörede çeyiz sandığının olmazsa olmaz bir unsur olduğu tespit edilmiştir. El emeğı göz nuru yapılan tüm el sanatı ürünleri bu sandıklarda muhafaza edilmektedir. Saha araştırmasında, uzun süre sandıklarda bekleyen ürünlerde sarı lekeler olduğu görülmüştür. Yörede bu duruma “şeytan işemesi, şeytan akıtması” adı verilmektedir. Bu durumdan korunmak için sandıkların içine çörekotu, naftalin atılmaktadır. Açıp kapatırken de besmele çekmeye önem verilmektedir. Günümüzde çeyiz sandıklarının artık tercih edilmediğı tespit edilmiştir.

Yörede, çok eski zamanlarda çeyiz senedi uygulamasının yapıldığı tespit edilmiştir. Çeyiz senedi, erkek evinin gelin için alacağı tüm eşyaların yazıldığı bir belgedir. Bir nevi gelin için güvence olarak görülmektedir. Günümüzde çeyiz senedi yapılmamaktadır.

Araştırma kapsamında yörede çeyiz serme âdetinin mevcut olduğu tespit edilmiştir. Kız ve erkek evinin yakınları başta olmak üzere alınan çeyizler eve yerleştirilmektedir. Geçmiş dönemlerde gelinler, kayınvalidelerinin yanlarına gittikleri için bu durum çok yaygın değildir. Genelde düğünden bir hafta veya o gün önce serilen çeyiz, görmek isteyen herkese gösterilmektedir.

Araştırma kapsamında sosyo-kültürel bağlamda ele alınan çeyizin, geçmişten günümüze değışen hayat şartları ve gelişen teknoloji ile birlikte çok farklı bir boyuta

geldiği tespit edilmiştir. Geleneksellikten uzaklaşan çeyiz, günümüzde sandık çeyizinden çok mağaza çeyizi olarak ele alınmaktadır. Araştırma kapsamında elde edilen verilere göre sosyal medyanın ve TV programlarının çeyiz hazırlama üzerinde olumlu etkilerinin olduğu tespit edilmiştir. Son dönemlerde kullanılmayan el sanatı ürünlerinin, dönüştürülerek günlük kullanıma uygun hle getirildiği tespit edilmiştir. Kültürel bir aktarım aracı olan çeyiz, zamanın şartlarına göre şekillenerek varlığını sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz S. (1963) Düğün ve Yağma Geleneği. *Türk Folklor Araştırmaları*, VIII, Kasım, 1235-1236.
- Akbil F P (1970) *Türk El Sanatlarından Örnekler* (Milli Eğitim Basımevi, İstanbul).
- Akpınarlı H F (2004) *Kırım El Sanatlarının Dünü ve Bugünü* (Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara).
- Akın S (2011) *Bir Çift Ayakkabı* (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul).
- Altun E (2013) Şanlıurfa İli Akçakale İlçesi Düğün Adetleri Ve Çeyiz Çevresinde Gelişen El Sanatı Ürünleri. Yüksek Lisans Tezi, Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Arlı M (1999) *Köy El Sanatları* (Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Ankara).
- Aytaç Ç (1997) *El Dokumacılığı* (Milli Eğitim Basımevi, İstanbul).
- Aytekin O (2006) *Dünden Bugüne Derinkuyu* (Elma Ofset Basımevi, Niğde).
- Bahşişoğlu A (1998) Türk Kültüründe Çeyiz Geleneği ve Kastamonu Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Türk Dili ve Edebiyatı (Halkbilimi) Anabilim Dalı, Ankara.
- Balaman A R (1983) *Gelenekler Töre ve Görenekler* (Betim Yayınları, Kütahya).
- Barışta H Ö (1998) *Türk El Sanatları* (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara).
- Bayram P (2013) Nevşehir'in Avanos İlçesi, Uçhisar ve Göreme Beldelerinde Evlilik Merasimleri. *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,17, Gazi Üniversitesi, Polatlı Fen Edebiyat Fakültesi, Ankara.
- Bayram S (2021) XIX. Yüzyıl Osmanlı Siyasî ve Sosyal Yaşamında Çeyiz Geleneği. Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Van.
- Bilge A (1966) *Nevşehir ve Lale Devri Tarihi* (Nazımbey Basımevi, Konya).
- Çalık F (1995) Ürgüp'te Halkbilimi Ürünleri. Ürgüp-Ürgüplüler Turizm Tanıtma Kültür ve Dayanışma Derneği Dergisi 5:33.
- Çiğdem R (2007) 20. Yüzyıl Başlarında Yüz Görümlüğü ve Çeyiz. *Kültür Tarihimizde Çeyiz* 52-62.
- Çoban H (2019) Atilla Ve Avrupa Hunları Roma İlişkilerinde Evlilik Meseleleri, *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi* 7(17): 63.

- Çöl Yıldız N (2010) Nevşehir İli Gülşehir İlçesi Halk Edebiyatı ve Folkloru Üzerine Bir İnceleme. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Konya.
- Demirbaş D (2010) Kırcaali ve Mestanlı (Bulgaristan) Bölgesinde Yaşayan Türklerde Çeyiz Geleneği. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk-İslam Sanatı Ana Bilim Dalı, İzmir.
- Emin Işık (1990) Türk Aile Yapısında İslami Dönem, *Tarih Akışı İçerisinde Türklerde Aile Yapısı Sempozyumu Bildirileri*, (Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri).
- Emiroğlu K, Aydın S (2003) *Antropoloji Sözlüğü* (Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara).
- Engin S (2012) Tekirdağ İli Çeyizlerinde Yer Alan El Sanatı Ürünleri. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, El Sanatları Eğitimi Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Erk Z (1974) Erenköy’de Evlenme Adetleri. *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, 15(299):700.
- Ercilasun A B (1985) *Başlangıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi* (Akçağ Yayınları İstanbul).
- Ercilasun A B (1985) Bengütaş Edebiyatı, Büyük Türk Klasikleri, Ankara, 57(57):77.
- Erdoğan S (2009) A. N. Ostrovski'nin "Fırtına" ve "Çeyizsiz Gelin" Adlı Eserleri İle Edebi Kişiliği, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batı Dilleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Eronç P Y (1984) *Giyim Süsleme Teknikleri* (Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, İstanbul).
- Etikan S, Ölmez F N, Kılıçarslan H (2022) *Mucur Yöresi Çeyiz Geleneğinde Yer Alan Dokumalar* (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Neşet Ertuş Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Kırşehir).
- Eyiol P (2005) Hesap İşi İşlemeleri. II. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri: Bursa Ürünleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, El Sanatları Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Fındıklı S (2019) Çeyize Yönelik Tüketim Olgusunu Kuşaklararası Anlamak: Fenomonolojik Bir Araştırma, Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Eskişehir.

- Demir Ferda (2019) Kırşehir İli'nde Geçmişten Bugüne Çeyiz Geleneği, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, El Sanatları Eğitimi Anabilim Dalı, Konya.
- Gökalp Z (1976) *Türk Medeniyet Tarihi* (Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul).
- Güleç C (2015) Thorstein Veblen ve Gösterişçi Tüketim Kavramı. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 38(1): 62-82.
- Gül M F (2014) Arşiv Belgeleri Işığında Bir Şehrin Doğuşu: Muşkara'dan Nevşehir'e (İmar Faaliyetleri), Tarih Peşinde. *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (6)11: 158-159.
- Işık E (1990) Türk Aile Yapısında İslami Dönem. *Tarih Akışı İçerisinde Türklerde Aile Yapısı Sempozyumu Bildirileri*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri.
- Kademoğlu O (1999) *Çeyiz Sandığı* (Duran Ofset, İstanbul).
- Kahraman A D, Tufan A (2014) Sosyal Medya Çağında Reklamın Eğitim İşlevi Üzerine Bir Çözümleme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2(8): 78-101.
- Karadeniz Ç, Hamzaçebi G (2017) Giresun ve Havalisinde Düğün Geleneğinde Coşkuyu Güçlendiren Bir Unsur Olarak: Ateşli Silah Kullanımı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9(31): 55-464.
- Karakelle A (2008) Erzurum'da Çeyiz Geleneği Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kebeli S, İnan M U (2020) Gelin Evi'nin Kadınları: Türkiye'deki Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Medyadaki Temsili. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2(2): 104-121.
- Koç F, Koca E, Vural Tuba (2015) Türk Kültüründe Gelin ve Damat (Güvey) Giyimi, Evlilik; Aile Yazıları /8, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı / Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Koçu R E (1967) *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü* (Sümerbank Yayınları, Ankara).
- Köklü H (2002) *El İşlemeleri* (Ya-Pa Yayınları, Ankara).
- Köymen M A (1983) *Alparslan ve Zamanı* (MEB Yayınları, Ankara).
- Mandaloğlu M (2022) Eski Türklerde Aile ve Evlilik Anlayışı, Ankara, 4(8):481-498.
- Mert İ (2011) Nevşehir Yöresi Düğün Âdetleri. *Nevşehir Halk Kültürü Araştırmaları Dergisi* 1: 13-26.

- Nas E (2018) Türk Çeyiz Kültürü Çevresinde Sözsüz İletişim Dili Olarak Gelişen Milli Söz Hazinesi. *Turkish Studies Social Sciences* 13(18): 991-1005.
- Nutku Ö (1993) *TDV İslam Ansiklopedisi* (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Onuk T (1998) *İğne Oyaları* (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara).
- Ortaç H P (1997) *Elazığ İğne Oyaları* (Kültür Bakanlığı Yayınları, İzmir).
- Ögel B (1979) *Türk Kültürünün Gelişme Çağları* (Kömen Yayın ve Dağıtım, Ankara).
- Öğüt G (1973) *Oyacılık Sanatı ve Kütahya Oyaları* (Milli Eğitim Basımevi, Kütahya).
- Özalp M, Sevim Korkut D (2008) Kahramanmaraş Çeyiz Sandığı Oyma Motiflerinin İncelenmesi. *Ormancılık Dergisi* 4 (1-2): 17-25.
- Özaydın A (2001) *Karahanlılar* (Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Özbaşı T (2003) Develi Çeyiz Geleneği Üzerine Bir Araştırma. *Bütün Yönleriyle Develi, I. Bilgi Şöleni*, Develi Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri.
- Özbel K (1945) *Anadolu Çorapları* (Ulus Basımevi, Ankara).
- Özçiftçi S (2013) Marketing Software Projects Marketing Products With Software Projects And Example Application: Sumru Ceyiz. Yüksek Lisans Tezi, Yaşar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme (İngilizce) Ana Bilim Dalı, İzmir.
- Özdemir N (2009) Kültür Ekonomisi ve Endüstrileri ile Kültürel Miras Yönetimi İlişkisi. *Milli Folklor Araştırmaları Dergisi* 21(84): 73-86.
- Uluçay M Ç (1992) *Harem II* (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara).
- Taciser Onuk (1988) *İğne Oyaları* (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara).
- Tavlaşoğlu Sagip (2017) Ürgüp Yöresi Havlı Dokumaları. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Temel Eğitim Anabilim Dalı, Erzurum.
- Türk Dil Kurumu (2005) *Türkçe Sözlük* (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Yalçın Usal S S (2010) Türklerde Çeyiz Sandığının Kullanımı ve Geleneksel Süslemeleri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 1: (1) 157-167.
- Yuvalı A, Demirci H (2021) *Türk Dünyası'nın Ortak Kültür Tarihinde Aile ve Kadın* (Selenge Yayınları, İstanbul).

Sözlü Kaynaklar

- KK1 Döndü İnce, 1958, Okuma Yazması Yok, Ev Hanımı, Derinkuyu.
- KK2 Merve İnce, 1990, Lise Mezunu, Ev Hanımı, Derinkuyu.
- KK3 Ayşegül Karakuş, 1990, Üniversite Mezunu, Ev Hanımı, Gülşehir/Tuzköy.
- KK4 Ayten Aydın, 1968, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Gülşehir/Karacaşar.
- KK5 Zehra Tuğcu, 1961, Lise Mezunu, Ev Hanımı, Ürgüp.
- KK6 Seda Yılmaz, 1972, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Gülşehir(Muhacir).
- KK7 Kamile Çaycı, 1961, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Gülşehir (Muhacir).
- KK8 Günnaz Uludağ, 1952, Okuma Yazması Yok, Ev Hanımı, Gülşehir (Muhacir).
- KK9 Yeliz Hamurişci, 1978, Üniversite Mezunu, Öğretmen, Nevşehir.
- KK10 Hamiyet Hamurişci, 1959, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Nevşehir.
- KK11 Günay Altun, 1962, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Gülşehir/Abuuşağı Köyü.
- KK12 Esra Karakuş, 2000, Üniversite Mezunu, Ev Hanımı, Nevşehir/Göre Kasabası.
- KK13 Duygu Ateş, 1982, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Gülşehir.
- KK14 Türkan Çelik, 1949, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Gülşehir/Alemlı Köyü.
- KK15 Gülay Çalışır, 1977, Lise Mezunu, Ev Hanımı, Gülşehir.
- KK16 Selda Demir, 1980, Lise Mezunu, Ev Hanımı, Nevşehir.
- KK17 Nurcan Keleş, 1960, Üniversite Mezunu, Emekli, Hacıbektaş.
- KK18 Sibel Nural, 1996, Üniversite Mezunu, Aşçı, Kozaklı.
- KK19 Ebru Şen, 1995, Lise Mezunu, Ev Hanımı, Nevşehir/Çat Kasabası.
- KK20 Müşerref Tekin, 1960, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Hacıbektaş/İlice Köyü
- KK21 Fatma Yalçın, 1952, İlkokul Mezunu, Hacıbektaş/İlice Köyü, Ev Hanımı.
- KK22 Birsan Karadağ, 1968, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Hacıbektaş/İlice Köyü.
- KK23 Türkan Kaya, 1956, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Hacıbektaş/İlice Köyü.
- KK24 Şerife Kaya, 1952, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı. Hacıbektaş/İlice Köyü.
- KK25 Yeter Gören, 1961, Okuma Yazma Yok, Ev Hanımı, Hacıbektaş/Köşektaş Köyü.
- KK26 Rahime Şen, 1949, Okuma Yazma Yok, Hacıbektaş/Köşektaş Köyü, Ev Hanımı.
- KK27 Aynur Şener, 1971, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Gülşehir.
- KK28 Kadriye Sönmez, 1950, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Gülşehir.
- KK29 Müzeyyen Pekmezci, 1962, Lise Mezunu, Emekli, Gülşehir.

- KK30 Sultan Uzlaşır, 1958, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Gülşehir.
- KK31 Gülcan Şener, 1974, Lise Mezunu, Ev Hanımı, Gülşehir.
- KK32 Mesude Dünder, 1973, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Gülşehir.
- KK33 Nazik Özburun, 1950, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Hacıbektaş/Engel Köyü.
- KK34 Özgül Selda Taşçı, 1974, Lise Mezunu, Usta Öğretici, Nevşehir.
- KK35 Melek Zağveren, 1963, Lise Mezunu, Ev Hanımı, Avanos.
- KK36 Demet Paslanmaz, 1981, Lise Mezunu, Ev Hanımı, Avanos.
- KK37 Gülperi Göncü, 1972, Lise Mezunu, Ev Hanımı, Nevşehir.
- KK38 Yurdağül Artırır, 1970, Lise Mezunu, Ev Hanımı, Acıgöl.
- KK39 Nilgün Tavlayan, 1967, Lise Mezunu, Ev Hanımı, Nevşehir.
- KK40 Fatma Apalak, 1972, Lise Mezunu, Ev Hanımı, Nevşehir.
- KK41 Aynur Özkan, 1976, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Nevşehir/Nar Kasabası.
- KK42 Zeynep Ellialtı, 1973, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Nevşehir.
- KK43 Meral Göncü, 1966, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Ürgüp.
- KK44 Pembe Göncü, 1964, Lise Mezunu, Ev Hanımı, Ürgüp.
- KK45 Nurcan İlhan, 1973, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Avanos.
- KK46 Emine Ertaş, 1968, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Avanos.
- KK47 Tuğba Bezeng, 1985, Üniversite Mezunu, Emekli, Acıgöl.
- KK48 Münise Büyüksangar 1987, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Ürgüp.
- KK49 Canan Varol, 1975, Lise Mezunu, Ev Hanımı, Acıgöl.
- KK50 Meliha Tetik, 1948, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Gülşehir.
- KK51 İkbâl Ateş, 1950, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Gülşehir.
- KK52 Elif İlideniz, 1980, Üniversite Mezunu, El Sanatları Öğretmeni, Nevşehir/Merkez
- KK53 Menşüre Elalan, 1962, Üniversite Mezunu, Emekli, Nevşehir.
- KK54 Şefika Özdemir, 1984, Lise Mezunu, Usta Öğretici, Nevşehir.
- KK55 Gülay Yöndemli, 1978, Lise Mezunu, El Sanatları Usta Öğretici, Nevşehir.
- KK56 Rabia Ünlü, 1976, Üniversite Mezunu, Öğretmen, Nevşehir.
- KK57 Sümeyye Acar, 1997, Üniversite Mezunu, Öğretmen, Nevşehir.
- KK58 Sevinç Uslu, 1960, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Gülşehir.
- KK59 Nurten Sağgelen, 1960, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Nevşehir.
- KK60 Beyza Yalçın, 2002, Önlisans Mezunu, Gülşehir.
- KK61 Miyase Çalışır, 1949, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Acıgöl/Kozluca Köyü.

KK62 Fadik Tarçinoğlu, 1958, Ortaokul Mezunu, Yorgancı, Nevşehir.
KK63 Kezban Taşkın, 1963, İlkokul Mezunu, Gülşehir/Emmiler Köyü.
KK64 Aysel Çetinkaya, 1949, İlkokul Mezunu, Hacıbektaş.
KK65 Nurdan Çimen, 1980, Lise Mezunu, Mağaza Sorumlusu, Nevşehir.
KK66 Ahmet Özdemir, 1982, Lise Mezunu, Mağaza Sorumlusu, Nevşehir.

Elektronik Kaynaklar

https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Nev%C5%9Fehir_districts.png-URL1 (Erişim Tarihi 25.06.2023).

<https://www.gelincealisveris.com/urun/damat-sandigi-ds19>-URL2 (Erişim Tarihi 01.03.2024).

<https://www.poncikpazar.com/urun/30-adet-standart-ebat-kirmizi-ceyiz-kolisi-gelin-isimli-kargo-bedava-> URL3 (Erişim Tarihi 07.01.2024).

[https://eksiseyler.com/dugun-oncesi-kiz-tarafinin-damattan-istedigi-sevr-anlasmasi-gibi-liste -](https://eksiseyler.com/dugun-oncesi-kiz-tarafinin-damattan-istedigi-sevr-anlasmasi-gibi-liste-) URL4 (Erişim Tarihi 15.02.1024).

https://www.facebook.com/groups/405395833226878/?locale=tr_TR – URL5 (Erişim Tarihi 08.03.2024).

<https://www.instagram.com/merveyagmur6462/>-URL6 (Erişim Tarihi 20.03.2024).

<https://www.instagram.com/ozevkaceyiz/> - URL7 (Erişim Tarihi 20.03.2024).

<https://tr.pinterest.com/glmahiye/%C3%A7eyiz/> - URL8 (Erişim Tarihi 20.03.2024).

https://www.ceyizify.com/?gad_source=1&gclid=Cj0KCQjwiYOxBhC5ARIsAlvdH51jNMepBUGvHkP1fIN3m5GaEax8jnPxI6zq_w5HZwAUPEdaJ1jT-JEaAinmEALw_wcB- URL9 (Erişim Tarihi 25.03.2024).

<https://ceyizlistem.app/> - URL10 (Erişim Tarihi 28.03.2024).

<https://www.fibhaber.com/nevsehirli-rabia-show-tv-gelin-evine-katildi-> URL11 (Erişim Tarihi 29.03.2014).

<https://www.youtube.com/watch?v=BuKSdIHcLlg&t=3347s> – URL12 (Erişim Tarihi 29.03.2024).

<https://www.youtube.com/watch?v=BuKSdIHcLlg&t=3401s> – URL13 (Erişim Tarihi 29.03.2024).

<https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/trt-avaz-in-ceyiz-show-unda-on-parmakta-on-marifet-sart-12330751> - URL14 (Erişim Tarihi 29.03.2014)

<https://www.youtube.com/watch?v=9BnFAKoKIA8> – URL15 (Erişim Tarihi 30.03.2024).

<https://www.youtube.com/watch?v=AkM0m0gcih0> – URL16 (Erişim Tarihi 30.03.2024).

